

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка
Навчально-науковий інститут педагогіки і психології
Кафедра спеціальної та інклюзивної освіти

КОЧЕРГІНА ОКСАНА ОЛЕКСАНДРІВНА

**ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ МОЛОДШИХ
КЛАСІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ
ОСВІТИ ЗА ДОПОМОГОЮ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Спеціальність 016 Спеціальна освіта
(Олігофренопедагогіка. Логопедія)
Галузь знань: 01 Освіта/Педагогіка

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістр

Науковий керівник
_____ О. М. Король
кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
загальної та регіональної географії
«_____» _____ 2021 року

Виконавець
_____ О. О. Кочергіна
«_____» _____ 2021 року

Суми 2021

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ.....	9
1.1. Особливості застосування інноваційних технологій у освітньому процесі.....	9
1.2. Теоретичне підґрунтя застосування інноваційних технологій у спеціальній освіті	20
1.3. Специфіка розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями	29
Висновки до розділу 1.....	38
РОЗДІЛ 2. СТАН РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ.....	40
2.1. Методика розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інноваційних технологій	40
2.2. Організація та методика констатувального експерименту	47
2.3. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	59
Висновки до розділу 2.....	60
РОЗДІЛ 3. ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	62
3.1. Зміст і методика формувального етапу дослідження	62
3.2. Аналіз результатів формувального експерименту	70
3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій.....	76
Висновки до розділу 3.....	83
ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	89
ДОДАТКИ	96

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ІТ – інноваційна технологія;

ІКТ – інформаційно-комунікаційна технологія;

ПК – персональний комп'ютер;

ППЗ – педагогічний програмний засіб;

УКК – універсальний комп'ютерний комплекс.

ВСТУП

Актуальність дослідження. Соціально-економічні перетворення, що відбуваються в Україні, світові тенденції гуманізації, інтеграції та глобалізації суспільства визначили нові пріоритети розвитку освіти. Одним з головних напрямків модернізації освіти в Україні є створення якісно нової школи. Це освітній простір життєтворчості і самореалізації особистості, в якому стверджується бажання і вміння навчатися протягом життя. У концепції Нової української школи відзначається, що одним з основних напрямків реформування освіти є впровадження в навчально-виховний процес сучасних педагогічних та науково-методичних досягнень. Таким чином, одним з основних шляхів вдосконалення змісту освіти є широке застосування інноваційних технологій (ІТ), серед яких чільне місце займають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ).

Використання в навчальному процесі ІТ передбачає розробку відповідного науково-методичного забезпечення. Це, у свою чергу, має на меті ефективне застосування інструментальних засобів і систем комп'ютерного навчання, а також системну інтеграцію ІТ в освіту, зокрема в організаційні структури уроку.

Різні аспекти впровадження інноваційних технологій в навчальний процес привертали увагу багатьох дослідників. Дидактичні та методичні проблеми інформатизації навчального процесу представлені в роботах В. Болтянського, В. Монахова, В. Розумовського, В. Беспалько, М. Жалдака, А. Співаковського та ін. У роботах Ю. Машбиц, Н. Тализіної, В. Зінченко та ін. досліджувалися психолого-педагогічні аспекти використання інноваційних технологій в навчальному процесі. Досвід і перспективи використання комп'ютерів в зарубіжній школі висвітлені в роботах Р. Вільямса, С. Пейперта, К. Макліна та ін. Результати досліджень Л. Бартенєвої, М. Савченко, Л. Вавиної, Р. Левіної, Л. Спірова, Е. Соботович, В. Тарасун, Т. Дегтяренко, Н. Чередниченко, М. Шеремет, С. Миронової,

Л. Трофименко та ін. Зазначені дослідження присвячені проблемам недорозвитку мовлення, показали, що саме в учнів з інтелектуальними порушеннями виникають значні труднощі при оволодінні програмним матеріалом, зокрема з рідної мови тощо. Аналіз досліджень, проведених відомими дефектологами і практиками (А. Гончарова, А. Кукушкіна, Б. Легкий, Т. Королевська, В. Кондратенко, Б. Мороз та ін.) У сфері використання комп'ютерних технологій в спеціальних закладах загальної середньої освіти, дає підстави визнати ефективність їх впровадження для різного роду підтримки і корекції порушень розвитку дітей [26, с. 1].

Із вищевказаних досліджень називаємо наукові роботи Т. Дегтяренко, яка проаналізувала питання застосування інноваційних технологій в системі корекційно-реабілітаційної допомоги. Привертають увагу дослідження А. Кукушкіної, яка розглядала нові ідеї та підходи до застосування комп'ютера в спеціальному навчанні. Є цінними інноваційні пошуки О. Легкого, що розкрив особливості організаційно-педагогічних умов використання комп'ютера в спеціальній школі. Автор зробив адаптацію змісту існуючих для загальноосвітньої школи комп'ютерних програм з предметів природничо-математичного циклу та показав можливості їх використання в спеціальних загальноосвітніх школах. Не оминати роботи С. Миронової, яка охарактеризувала вплив застосування ІТ на уроці в спеціальній школі на стан психофізичного розвитку школярів з інтелектуальними порушеннями і на рівень засвоєння ними навчального матеріалу.

Так, в процесі корекційного навчання з комп'ютерною підтримкою спостерігається значний інтерес і підвищення рівня мотивації учнів з інтелектуальними порушеннями. Зокрема зазначається, що використання корекційного потенціалу програмних засобів, створює сприятливі умови для активізації пізнавальної діяльності школярів зазначеної категорії, розвитку їх логічного мислення і комунікаційної діяльності. Вищезазначене зумовлює актуальність та необхідність дослідження можливостей використання

інноваційних технологій у системі корекційної роботи, для розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями. Цим зумовлюється вибір теми нашого дослідження «Особливості розвитку комунікації учнів молодших класів спеціального закладу загальної середньої освіти за допомогою інноваційних технологій».

Зв'язок роботи з науковими темами. Дослідження виконано в межах колективної теми кафедри спеціальної та інклюзивної освіти Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка: «Корекційно-реабілітаційна діяльність в сучасному освітньому просторі» (державний реєстраційний номер 0121 U 09109).

Метою дослідження є вивчення особливостей використання інноваційних технологій для розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями молодших класів.

Для реалізації поставленої мети визначено такі **завдання** дослідження:

1. визначити особливості застосування інноваційних технологій у освітньому процесі;
2. описати специфіку розвитку комунікаційної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями;
3. експериментально перевірити методику розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інноваційних технологій;
4. розробити методичні рекомендації щодо розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інноваційних технологій.

Об'єктом дослідження є: процес розвитку комунікації учнів молодших класів спеціального закладу загальної середньої освіти.

Предмет дослідження – особливості використання інноваційних технологій для розвитку комунікації учнів молодших класів спеціального закладу загальної середньої освіти.

Методи наукового дослідження. *теоретичні:* аналіз, систематизація, порівняння та узагальнення різних поглядів на досліджувану проблему в загальній та спеціальній дидактиці, з метою визначення стану її розробленості та перспективних напрямів розв'язання; *емпіричні:* аналіз психолого-педагогічної літератури з питання дослідження, педагогічні спостереження, опитування, бесіди з метою визначення проблем використання ІТ у навчально-виховному процесі учнів з інтелектуальними порушеннями.

Елементи наукової новизни одержаних результатів полягають в тому, що: отримані нові відомості про особливості формування і розвитку комунікаційної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями; розширення теоретичних уявлень про можливості використання інноваційних технологій, зокрема комп'ютера, як засобу формування пізнавальної активності, комунікації учнів зазначеної категорії; теоретично обгрунтовані і доведені корекційно-розвивальні можливості застосування інноваційних технологій, зокрема комп'ютера, в системі засобів навчання учнів з інтелектуальними порушеннями при дотриманні певних педагогічних умов.

Практичне значення одержаних результатів полягає в наступному: підготовлено і впроваджено в практику методичні рекомендації щодо розвитку комунікації з використанням інноваційних технологій, зокрема комп'ютера; розроблені методики формування комунікаційної діяльності за допомогою інноваційних технологій учнів з інтелектуальними порушеннями.

Апробація результатів дослідження здійснювалась шляхом участі у VIII Міжнародній науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (травень, 2021 р., м. Суми); під час участі у VII Міжнародній науково-практичній конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (листопад 2021 р., м. Суми).

Публікації. Зміст наукової роботи висвітлено у 2 наукових статтях: «Специфіка застосування інноваційних технологій у спеціальній освіті», яка була опублікована у збірнику наукових праць VIII Міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих учених «Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців» (травень, 2021 р., м. Суми); «Розвиток комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інноваційних технологій», яка була опублікована у збірнику наукових праць VII Міжнародної науково-практичної онлайн-конференції «Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегії розвитку у національному та світовому вимірі» (листопад 2021 р., м. Суми).

Структура та обсяг магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (68 найменувань на 7 сторінках). Основний зміст магістерської роботи викладено на 88 сторінках. Загальний обсяг магістерської роботи – 110 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СПЕЦІАЛЬНІЙ ОСВІТІ

1.1. Особливості застосування інноваційних технологій у освітньому процесі

Зміст освіти полягає в забезпеченні передачі і засвоєння підростаючим поколінням досвіду старшого, змісту соціальної культури з метою його розвитку. Цей досвід включає: знання про природу, суспільство, техніку і способи мислення. Разом зі знаннями в уміннях і навичках особистості, яка засвоїла цей досвід, реалізується досвід здійснення відомих способів діяльності, які втілюються разом. Адже вимагає самостійного перетворення раніше засвоєних знань і умінь в нових ситуаціях досвід творчої, пошукової діяльності щодо вирішення нових проблем, що стоять перед суспільством. Відповідно до цього перше місце займає формування нових способів діяльності на основі вже відомих. Вагомого значення набуває досвід ціннісного ставлення до об'єктів або засобів діяльності людини, його прояв у ставленні до навколишнього світу, інших людей.

У змісті освіти мають вплив об'єктивні чинники (потреби суспільства в розвитку людини, науки і техніки, що супроводжуються появою нових ідей, теорій і докорінними змінами технологій). Також науковці вирізняють суб'єктивні чинники (політика панівних сил суспільства, методологічні позиції вчених та ін.).

Таким чином, зміст освіти – це система знань, умінь і навичок, яка визначається типом навчально-виховного закладу, особливостями учнів і особливостями навчального предмета, яка забезпечує належний рівень розвитку особистості. Зміст освіти має забезпечувати високу наукову і практичну значущість навчального матеріалу, відповідати соціальному

замовленню суспільства (завданням всебічного розвитку людини). Зміст освіти має визначати можливості процесу навчання в реальності. Неабиякого значення мають закономірності, організаційні форми, принципи, методи, рівень загального розвитку учнів, навчально-методичної та матеріальний стан. Зазначене забезпечує соціально детерміновану єдність у конструюванні та реалізації його з позиції навчальних предметів.

У наш час одним з пріоритетних напрямків розвитку освіти є поєднання її з наукою і технікою. Цим регламентується впровадження інновацій в навчання, виховання і розвиток дітей із застосуванням інформаційних технологій. *Інноваційними технологіями* (ІТ) називають сукупність методів і програмно-технічних засобів, об'єднаних у технологічний ланцюжок. Це забезпечує збір, обробку, зберігання і відображення інформації з метою зниження трудомісткості її використання, а також для підвищення надійності та оперативності.

Перші інноваційні технології виникли з першими спробами людей спілкуватися між собою за допомогою окремих звуків, жестів, міміки. Це був лише обмін інформацією між окремими індивідами. Із розвитком мови люди отримали можливість індивідуального накопичення досвіду у власній пам'яті. Наступним етапом стала поява писемності (близько 5-6 тисячоліть тому). Як наслідок цього етапу з'явилася громадська (колективна пам'ять). Остання дозволила реалізувати повний набір процесів циркуляції і переробки інформації. Це включає: збір, переробку, передачу, зберігання і доведення до адресата. За допомогою цього створюється можливість фіксувати інформацію на матеріальних носіях.

Відомо, що перо, чорнильниця і бухгалтерська книга були основою ІТ, до другої половини XIX ст. Тому комунікація (зв'язок) відбувалася за допомогою пакетів (депеш). Продуктивність обробки інформації за таких умов була дуже низькою. Адже документ копіювався окремо вручну, рахунки підсумовувалися також вручну, не було іншого способу для прийняття рішень.

На зміну «ручним» ІТ в кінці ХІХ ст. з'явилася «механічні». Винахід друкарської машинки, диктофона, телефону, модернізація системи суспільної пошти здійснили значний рух в обробці інформації та продуктивності роботи. 40-60-і рр. ХХ ст. відмічені появою «електричної» технології. Ця технологія ґрунтувалась на широкому використанні електричних друкарських машинок, копіювальних машин та портативних диктофонів. Ці засоби якісно вплинули на діяльність різних установ, так підвищилася якість, кількість і швидкість роботи. Чимало сучасних установ, організацій базуються на інноваційних технологіях.

Поява продуктивних ЕОМ (електронних обчислювальних машин) у ІІ пол. 60-х рр. дала можливість переключитися в ІТ на обробку не форми, а змісту інформації. Це було початком «комп'ютерної» технології. Машинна інтуїція (експертні системи) у даний час набирає продуктивної сили, а штучний інтелект дозволяє вирішувати якісно нові завдання технічного прогресу. Виключне значення машинних інформаційних систем в житті соціуму виводить на перший план завдання створення все більш досконалих ЕОМ і технологій, що пов'язані з ними.

Історія розвитку інформатизації між людьми дозволяє встановити, що інноваційна технологія (ІТ) – це невід'ємна логічна частина єдиної системи знань всього людства [24, с. 9-24].

Інформатизація освіти – це процес забезпечення освіти теорією і практикою винаходу та використання сучасних інноваційних технологій, які орієнтовані на реалізацію психолого-педагогічної мети освітнього процесу. Інформатизація освітнього процесу відбувається за етапами (за М. Кадемія, І. Шахіна). Так, І етап визначається за: 1) початком масового впровадження засобів ІТ, зокрема комп'ютера; 2) дослідницькою роботою з освоєння комп'ютерної техніки; 3) шляхом усвідомлення суті і необхідності процесів інформатизації; 4) базовою підготовкою в галузі інформатики на всіх щаблях безперервної освіти.

У свою чергу, II етап визначається за: 1) активним освоєнням і фрагментарним впровадженням засобів ІТ в традиційні навчальні дисципліни; 2) освоєнням педагогічними працівниками інноваційних методів і організаційних форм роботи з використанням комп'ютерної техніки; 3) активною розробкою і початком освоєння педагогами навчально-методичного забезпечення; 4) постановкою проблеми перегляду традиційних форм і методів, змісту навчально-виховної роботи.

III етап зазначається за: 1) наскрізним використанням засобів сучасних ІТ в освіті; 2) перебудовою змісту всіх ступенів безперервної освіти на основі її інформатизації; 3) зміною методичної бази навчання і освоєння кожним педагогічним працівником широкого кола організаційних форм і методів навчання, підтримка відповідними засобами сучасних ІТ. Зараз визначається перехід з II етапу на III [24, с. 26-27].

Існують нормативні акти, що регулюють впровадження ІТ в роботу освітніх установ. Серед них можна виділити: Закони «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2015-2023 роки». Так, в законі «Про основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2015-2023 роки» зазначено, що «національна політика розвитку інформаційного суспільства в Україні ґрунтується на принципах: пріоритетності науково-технічного та інноваційного розвитку держави; формування необхідних для цього законодавчих і сприятливих економічних умов; всебічного розвитку загальнодоступної інформаційної інфраструктури, інформаційних ресурсів та забезпечення повсюдного доступу до телекомунікаційних послуг та інноваційних технологій; сприяння збільшенню різноманітності та кількості електронних послуг, забезпеченню створення загальнодоступних електронних інформаційних ресурсів; поліпшення кадрового потенціалу; посилення мотивації щодо використання інформаційно-комунікаційних технологій; широкого впровадження ІТ в науку, освіту, культуру, охорону

здоров'я, охорону навколишнього середовища; забезпечення інформаційної безпеки »[20].

Прискорення процесів отримання, поширення та використання суспільством нових знань – одна з найважливіших ролей ІТ у розвитку суспільства. Інноваційні технології значно покращують якість життя, підвищуючи якість інтелектуальних ресурсів суспільства.

Інноваційні технології в освіті – це технології навчання, виховання, наукових досліджень і управління, засновані на використанні обчислювальної та інформаційної техніки і спеціального програмного, інноваційного та методичного забезпечення. М. Кадемія, І. Шахіна виділили наступні основні шляхи застосування ІТ в освіті. Зокрема створення інформаційних середовищ навчальних закладів та педагогічних програмних засобів (ППЗ) застосування інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) при здійсненні проектного та дослідницького навчання і мультимедійних засобів навчання. Особливої уваги заслуговують – розробка курсів дистанційного навчання; застосування інноваційних технологій (ІТ) в управлінні навчальним закладом. Першочергового значення мають використання коштів інтернет з метою пошуку інформації, розробка програмно-методичного забезпечення навчальних закладів, професійного і психологічного консультування. На чільне місце виходить створення Web-сайтів навчальних закладів; здійснення профорієнтаційної роботи в закладах освіти. Вагомого значення відводиться розробці і використанню контролюючих програмних продуктів; створенню електронних бібліотек, медіатек та ін. [24, с. 24].

Процеси інформатизації соціуму і форм освітньої діяльності характеризуються процесами вдосконалення і розповсюдження сучасних інноваційних та комунікаційних технологій. Слово «технологія» з грецької є наукою, сукупністю методів і прийомів обробки або переробки сировини, матеріалів, виробів і перетворення їх в предмети користування. Це тлумачення включає використання системи знань для вирішення практичних

завдань. Тому інформаційно-комунікаційними технологіями (далі ІКТ) називають технології, які спрямовані на опрацювання інформації. *Інформаційно-комунікаційні технології* – це узагальнююче поняття, яке включає різні способи, пристрої, механізми, алгоритми опрацювання інформації. Сьогодні найважливішими інформаційно-комунікаційними технологіями є: комп'ютер, оснащений відповідним програмним забезпеченням, і засоби телекомунікацій разом із розміщеними даними.

Ідея впровадження комп'ютера, як засобу навчання, датується в 50-ми роками ХХ століття, у межах програмованого навчання [12, с. 307]. Комп'ютер називається багатофункціональною машиною. Дидактичні можливості дозволяють вивести учнів до активного навчально-пізнавального пошуку. Впровадження комп'ютера дозволяє активізувати освіту шляхом застосування різних форм подачі інформації (мультиплікація, колір, музика тощо). Використання комп'ютера стимулює дух змагання, пошук відповідей; поліпшує сприйняття матеріалу за рахунок кольорового зображення, графіки, мультиплікації, наочності, підкреслення, музики, відео тощо. Робота за комп'ютером сприяє розвитку творчого мислення шляхом пошуку зв'язків між новою і старою інформацією, експериментування, встановлення зв'язків і закономірностей тощо. Не випадково комп'ютер розвиває абстрактне мислення за рахунок демонстрації конкретних предметів схематичними або символічними зображеннями (кресленнями, графіками), заміни, наочністю. Робота за комп'ютером формує вміння раціонально будувати розумові операції, визначати цілі діяльності, завдання, засоби їх досягнення; стимулювати рефлексію та ін. У свою чергу аналіз учнями своєї діяльності шляхом отримання наочного зображення наслідків власних дій реалізує індивідуалізацію навчання по послідовності понять, що вивчаються. Зазначене вище відбувається за рівнем складності і кількості пред'явлених завдань, за методом подачі навчального матеріалу; за часом навчання та ін. Застосування комп'ютера дозволяє керувати навчанням: комп'ютер визначає, які освітні завдання (питання, завдання, вправи) запропонувати учням. У

такий спосіб зрозумілі пізнавальні дії (порівняння, зіставлення, абстрагування) учні повинні зробити, до яких результатів і висновків прямувати. Таким чином, є можливість забезпечити об'єктивність контролю, можливість реалізації суб'єктивної комунікації, що особливо важливо для учнів з уповільненим темпом сприйняття і засвоєння навчального матеріалу [44, с. 337-338].

Використання комп'ютера впливає на підвищення ефективності освітнього процесу, досягається завдяки широким можливостям. Зокрема збільшенню кількості інформації; моделюванню спільної діяльності учня і педагога на будь-якому етапі навчання; широкої діалогізації навчального процесу; розширення кола об'єктів діалогу гнучкості управління освітою на основі широкого варіювання «поля самостійності», індивідуалізації навчання. Завдяки своїм унікальним можливостям комп'ютери все більше використовуються в усіх сферах соціальної діяльності. Вже тільки це є вагомою підставою для їх застосування в освіті. З іншого боку, можливості комп'ютера роблять його привабливим засобом реалізації самого процесу навчання. Невід'ємним компонентом навчання стали навчальні програми, аудіовізуальні можливості комп'ютера, що зумовлюють необхідність перегляду організаційних форм і методів.

Використання персонального комп'ютера (ПК) змінює відношення різних форм навчальної діяльності. Відповідно до цього збільшується частка роботи, як самостійної, індивідуальної, так і групової. Крім того розширюється обсяг практичних робіт, перш за все дослідницького характеру. Використання комп'ютера в освіті сприяє її гуманізації. У свою чергу таким чином забезпечується комунікація, доступ до знань, отримання своєчасної інформації, оперативний повний аналіз і прогнозування розвитку різних явищ, вибір оптимальних варіантів поведінки, передбачення наслідків рішень управління процесами та ін. [12, с. 308-309].

У педагогічній сфері використання комп'ютера, доцільно враховувати негативні наслідки його застосування. Адже швидке вторгнення у внутрішній

світ людей штучних емоцій від екранних сюжетів несе небезпеку. Таким чином і маніпулювання свідомістю дитини, нехтування нормами безпеки при роботі з комп'ютером теж небезпечно. Застосування комп'ютеру може викликати почуття егоїзму, індивідуалізму, знищити почуття колективізму, взаємодопомоги [44, с. 309].

Відомо, що інформаційні технології завдають шкоди здоров'ю дитини. Захоплення комп'ютерними іграми, наприклад, нерідко призводить до серйозних порушень учнівської психіки, втрати сенсорних відчуттів. У такий спосіб майже зникає спілкування з друзями, батьками, соціумом взагалі. У багатьох випадках також втрачається інтерес до книги. До того ж мова комп'ютера є штучною, яка не впливає на сферу почуттів, не формує світогляду [44, с. 345].

Ізольоване навантаження на будь-який з аналізаторів каналів викликає функціональні порушення незрілого головного мозку з дестабілізацією механізмів компенсації і регуляції центральної нервової системи. На підставі цього, сьогодні американські вчені прийшли до висновку, що слід використовувати комп'ютери в якості доповнення до інформації, представленої учителем, отриманої з підручників [47, с. 22].

Багаторічний досвід використання персональних комп'ютерів в навчанні в США виявив ряд проблем емоційного плану. Виявилося, що нейтральність комп'ютера, відзначена раніше як позитивна характеристика, має негативні наслідки. Уява про неї кілька обмеженою: з одного боку, комп'ютер може мати позитивний емоційний вплив, пов'язане з інтересом до нього (ефект новизни), а з іншого – викликати і негативні емоції внаслідок страху перед складною технікою, роздратування через збої комп'ютера на ПК. Але найважливішими факторами негативного емоційного впливу комп'ютера є пов'язані з ним стрес-фактори (почуття напруженості, повільне отримання результату та ін.), фізичні параметри видеотерминала (випромінювання, шум, недостатня якість зображення) і неправильна організація робочого місця. Усе це може викликати порушення емоційного

стану, проявляється в появі депресії, агресивності, нервозності. Крім психологічних, виникають і соціальні проблеми. Це, зокрема, проблеми ізоляції дітей і втрати контролю над інформацією, яку вони отримують за допомогою комп'ютера.

Робота з комп'ютером вимагає попередньої підготовки учнів. Багато проблем при цьому виникає і в зв'язку з різним рівнем володіння знанням про його використання. Зазначений вид роботи передбачає проведення інструктажу з техніки безпеки. Незнання правил роботи з ним призводить до виникнення значних проблем у здоров'ї: порушення зору, опорно-рухового апарату, нервової і серцево-судинної систем. Із появою Інтернет-мереж освітній простір отримав нової якості. Вона пов'язана насамперед з можливістю оперативно отримувати інформацію з будь-якої точки Землі. Через глобальну Інтернет-мережу можливий миттєвий пошук (доступ до електронних бібліотек, баз даних, файлів та ін.). У всесвітній павутині (Інтернет-мережі) знаходиться більше 2 млрд. мультимедійних документів.

У Інтернет-мережі доступні різні засоби ІТ, до яких відносять: електронну пошту, розсилку, групи новин, чат та ін. Розроблено спеціальні програми для комунікації в реальному часі, за допомогою яких можливо передавати текст, звук, зображення та інші файли. Ці програми організовують спільну роботу віддалених користувачів, з одного локального комп'ютера. Для забезпечення ефективності пошуку інформації існують автоматизовані засоби, які мають на меті – збереження даних про інформаційні ресурси глобальної Інтернет-мережі та ін.

За допомогою інноваційних технологій в Інтернет-мережі можливо користуватися навчально-методичною та науковою інформацією. Таким чином стає простішою організація оперативної консультаційної допомоги, моделювання науково-дослідницької діяльності, проведення віртуальних навчальних занять (семінарів, лекцій). Існує декілька класів ІТ, які набувають значення завдяки системам дистанційної освіти. У свою чергу відеозаписи і телебачення є саме такими інноваційними технологіями.

Так, технології зберігання і передачі основного обсягу досліджуваної інформації, є освітніми електронними виданнями, які є доступними в Інтернет-мережах або записані на диски. Індивідуальна робота з ними впливає на істотне засвоєння і розуміння інформації. Ці технології дозволяють, за окремого доопрацювання, пристосовувати відомі курси до індивідуального використання. Відповідно до цього створюються можливості для самоосвіти і самоконтролю отриманих знань, умінь і навичок. На відміну від друкованої книги, освітні електронні видання мають на меті подачу матеріал в динамічній графічній формі [47, с. 27].

Усі засоби ІТ в освітній галузі поділяються на наступні групи: навчальні – за їх допомогою надаються знання, формуються уміння, навички навчальної або практичної діяльності, у такий спосіб забезпечується необхідний рівень обробки інформації; тренажери – їх мета застосування полягає у обробці різних умінь і навичок, повторенні або закріпленні уже порацьованого матеріалу; інформаційно-пошукові та довідкові – за їх використання стає можливим повідомлення даних, формування вмій та навичок систематизації інформації; демонстраційні – за їх допомогою візуалізуються об'єкти, процеси і явища, що вивчаються з метою їх опрацювання; імітаційні – створені для надання певного аспекту реальності для вивчення всіх структурних або функціональних характеристик; лабораторні – пропонують впливати на проведення віддалених експериментів, використовуючи реальне обладнання; моделювальні – за їх допомогою моделюються об'єкти, процеси, явища для поступового опрацювання; розрахункові – дають можливість автоматизувати різні розрахунки та інші рутинні операції; навчально-ігрові – мають вагоме призначення для створення навчальних ситуацій, в яких діяльність учнів реалізується у грі [47, с. 27].

М. Кадемія та І. Шахіна в своїх роботах окреслили головні педагогічні цілі використання ІТ в освітній діяльності: 1) інтенсифікація всіх рівнів освітнього процесу із застосуванням засобів сучасних інформаційних

технологій; 2) підвищення ефективності та якості освітнього процесу. Це реалізується через підвищення пізнавальної діяльності і поглиблення міжпредметних зв'язків; 3) збільшення обсягу інформації; 4) оптимізація пошуку необхідної інформації для розвитку особистості учня; 5) розвиток різних видів мислення та розвиток комунікації; 6) формування умінь приймати оптимальне рішення або пропонувати варіанти вирішення в складній ситуації; 7) естетичне виховання за допомогою застосування комп'ютерної графіки; 8) формування інформаційної культури, умінь здійснювати обробку інформації; 9) розвиток умінь моделювання та формування експериментально-дослідницької діяльності; 10) підготовка інформаційно грамотної особистості, тобто користувача комп'ютерними засобами [24, с. 26].

У дослідженнях М. Кадемії, І. Шахіної, крім негативних, визначені позитивні аспекти застосування ІТ в системі освіти. На думку дослідників, позитивними дидактичними можливостями інноваційних технологій є: 1) індивідуалізація навчання; 2) ущільнення навчальної інформації; 3) створення стійкого пізнавального мотиву осмисленої діяльності та забезпечення зв'язку теорії з практикою; 4) диференціація навчання та управління пізнавальною діяльністю; 5) формування у дітей творчих якостей; 6) організація проблемно-орієнтованих баз знань на основі реалізації структурно-функціональних предметних і міжпредметних зв'язків; 7) забезпечення адекватного емоційного стану учнів і можливість створення реальної досліджуваної ситуації; 8) формування загальної культури мислення; 9) створення хороших умов для самореалізації особистості; 10) формування і розвиток інформаційної культури [24, с. 24-25].

Отже, на сучасному етапі розвитку освіти відбувається перехід від використання класичних форм і методів навчання до модернізації змісту освіти, використання інноваційних технологій навчання, застосування технічних засобів навчання. Це відбувається з метою активізації комунікативної діяльності учнів, сприяння підвищенню рівня знань тощо.

1.2. Теоретичне підґрунтя застосування інноваційних технологій у спеціальній освіті

Одним з напрямків підвищення ефективності корекційно-розвивального процесу в спеціальній установі загальної середньої освіти є впровадження інноваційних технологій в навчальний процес. Зокрема, комп'ютеризація та навчально-методичне забезпечення з використанням корекційних і розвиваючих комп'ютерних програм з метою активізації навчальної діяльності школярів, корекції порушень психофізичного розвитку. Використання в навчально-виховному процесі учнів з інтелектуальними порушеннями інноваційних технологій сприяє активізації всіх психічних процесів. Особливо операційних компонентів мислення, переходу від наочно-образного рівня мислення до абстрактного, встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Виняткового значення набуває розвиток комунікативних умінь і навичок, формування практичних умінь, забезпечення використання в практичній діяльності теоретичних знань. Поява кошти інноваційних технологій в процесі навчання учнів спеціального закладу загальної середньої освіти розкриває широкі можливості в моделюванні різних середовищ навчання [43, с. 86].

Серед головних завдань застосування інноваційних технологій, за С. Мироною, в спеціальних закладах загальної середньої освіти визначають: 1) учнів забезпечують системою умінь і навичок, знань в цілому, з певного предмета навчання; 2) зменшення порушень особистісних якостей учнів з інтелектуальними порушеннями; 3) розвиток психічних процесів учнів з особливими освітніми потребами надалі; 4) формування рис особистості в позитивному руслі; 5) розвиток мотивацій та інтересів [43, с. 84].

Можливості застосування інноваційних технологій в навчально-виховному процесі спеціального закладу загальної середньої освіти широкі. Наприклад, ІТ дозволяють вчителю ефективно спостерігати за роботою всіх

учнів класу. У той же час знання подаються невеликими порціями, що відповідає особливостям контингенту класу. Відповідно до цього є можливість індивідуалізувати процес навчання, що збільшує кількість варіантів повторення, сприяє кращому засвоєнню учнями навчального матеріалу. Так, інформаційно-комунікаційна технологія є засобом наочності, адже завжди має практичну спрямованість. У той же час робота із засобами інноваційних технологій, зокрема комп'ютером, спрямована на свідоме оволодіння знаннями. У такий спосіб допомога учням забезпечується комп'ютерним персонажем-помічником, сприяє підвищенню мотиваційної складової навчальної діяльності [42, с. 42].

Основною ідеєю використання інноваційних технологій в спеціальній освіті є те, що вони – не об'єкт вивчення, а засіб, за допомогою якого дитина з інтелектуальними порушеннями зможе заповнити прогалини в знаннях.

Спроби впровадження ІТ в корекційно-розвивальний процес робилися неодноразово. Першим корпорація ІВМ створила програмно-апаратний комплекс Speechviewer 1.0 («Видима мова», версія 1.0) та представила його 1989 р. в Європі. У 90-их роках комплекс був адаптований та почав застосовуватися у вітчизняному дефектологічному обігу. Однією із перших програм корекційно-розвиваючого характеру в Україні став універсальний комп'ютерний комплекс (УКК) «Живий звук», успішно апробований дослідниками. Дотепер ефективно використовується як «ресурсний центр» під час спеціально організованого навчання, так і в домашніх умовах для розвитку мови і комунікаційних навичок, корекції слуху дитини, сенсорних та інтелектуальних порушень.

Даний комплекс надає певні переваги, наприклад, дозволяє спеціалісту підготувати індивідуальні плани занять з кожною дитиною. У свою чергу полегшує підготовку вчителя до занять. У такий спосіб дозволяє систематизувати матеріал, що стосується кожного учня і спостерігати динаміку розвитку коректованих навичок. Крім того, методична структура і дидактична наповнюваність програми «Живий звук» містить спеціально

підготовлений набір із 12 навчально-корекційних модулів, об'єднаних провідною метою – корекцією широкого спектру порушень.

Особливої цінності для нас мають завдання, пов'язані зі стимулюванням розвитку інтелектуальної сфери. До них належать вправи із застосуванням логічного мислення, формування здатності встановлювати асоціацій між словами, прогнозування мовлення. Для роботи з УКК «Живий звук» необхідне обладнання: комп'ютер; акустична система; радіомікрофон; підсилювач; веб камера [45, с. 29-30].

Використання ІТ в освітній системі вже є інновацією, але незважаючи на існуючі публікації, проблема остаточно не вирішена. Таким чином, питання дослідження ефективності електронних продуктів в навчально-виховному процесі до сих пір залишається актуальним.

Головними умовами успішного використання ІТ на уроці в спеціальній установі загальної середньої освіти за С. Миронової є: знання вчителем індивідуальних особливостей учнів класу, ступеня їх готовності до засвоєння матеріалу; знання вчителем вимог навчальної та спеціальної методики викладання; вміння працювати з ІТ [43, с. 84].

Інноваційні технології можна використовувати як окремий метод або прийом роботи на будь-якому етапі уроку в залежності від дидактичної мети. Так, під час актуалізації опорних знань можна використовувати слайд-презентацію, адаптований фрагмент наукового фільму, аудіо- або відеозапис та ін. Пояснюючи новий матеріал, є можливість за допомогою інформаційно-комунікативних технологій моделювати найскладніші явища. Використовуючи програму, педагог може не тільки розказати, але і показати учням певне явище або властивість об'єкта, які в реальності продемонструвати неможливо [42, с. 43]. З огляду на той факт, що вивчення нового матеріалу вимагає більшої зацікавленості учнів можна провести урок у формі гри, наприклад, гра-змагання з використанням веб-сайтів. На етапі узагальнення і закріплення знань інноваційні технології допоможуть виявити прогалини в засвоєнні матеріалу і визначити шляхи їх усунення. На етапі

перевірки домашнього завдання учням з інтелектуальними порушеннями можна запропонувати нескладні тестові завдання, заповнення таблиці або схематичний виклад матеріалу [42, с. 43].

Використання інноваційних технологій забезпечує ефективність проведення тематичної перевірки знань і вмінь учнів. Так, відповідаючи на поставлені завдання-питання або тестові завдання, школярі працюють з персональним комп'ютером, і завдяки цифровій системі розпізнавання правильної відповіді вчаться здобувати знання [Назаренко, с. 3]. Застосовуючи тести необхідно брати до уваги психічні особливості учнів з інтелектуальними порушеннями. Питання тестів не мають бути двозначні. Кількість варіантів відповідей має бути мінімальна. Самі питання мають бути чітко сформульовані. Поєднання на уроці різних методів і прийомів робить сприймання інноваційних технологій виваженим. У такий спосіб учитель може досягти значного поліпшення знань учнів з інтелектуальними порушеннями за темою [42, с. 43].

Учені Е. Соботович, А. Гопіченко, А. Жильцова, М. Савченко, В. Тарасун, М. Шевченко, визначаючи шляхи подолання мовних порушень, указують на важливість розвитку фонематичних процесів у дітей з порушеннями мовлення за допомогою інноваційних технологій. Адже сприйняття усного мовлення забезпечується мовним слухом, його структурними компонентами, зокрема фонематичним слухом. Цей слух є найважливішим стимулом у формуванні правильної звуковимови, що набуває особливого значення на початкових етапах навчання грамоти. Із метою з'ясування можливостей розвитку мовлення учнів засобами комп'ютерної техніки А. Качуровська здійснила аналіз наявного вітчизняного та зарубіжного програмного забезпечення. До уваги дослідниці були використані наступні програми: навчальні та навчально-корекційні; розвиваючі-корекційні; демонстраційні; тренувальні або програми-тренажери; контролюючі та ін. Застосування зазначених програм, на думку дослідниці, сприяє формуванню і коригуванню інтелектуальних операцій, які

найбільш пов'язані з промовою, аналізом, синтезом, абстрагуванням, порівнянням і узагальненням, підвищує інтерес до навчального матеріалу, забезпечуючи надалі високу ефективність його сприйняття [26, с. 4].

За Н. Тарасенко, комп'ютерні засоби можна застосовувати для подальшого розвитку навичок читання і письма. Зокрема з метою моделювання навчальних завдань і ситуацій, для розвитку і корекції психічних процесів. У ході організації роботи з комп'ютерною технікою необхідно використовувати її як психолого-педагогічний засіб формування потребо-мотиваційної діяльності. Тоді як техніка виступає засобом підтримки та подальшого розвитку інтересу до комунікації.

Важливими є можливості комп'ютерної техніки, що виступає як засіб здійснення педагогом контролю за діяльністю дітей (комп'ютер може дати найоб'єктивніший аналіз умінь і навичок). Крім того комп'ютер виступає засобом формування і вдосконалення навичок самоконтролю учнів. Комп'ютер може застосовуватися як засіб психологічного, педагогічного і лінгвістичного тестування учнів. Із метою оптимального планування навчально-виховного процесу, управління формуванням та комплектуванням навчальних груп також використовується комп'ютерна техніка.

Орієнтація на більш повне використання зони найближчого розвитку дітей – одна з основних цілей застосування комп'ютерів в корекційно-освітньому процесі. Якщо говорити про пристрої введення та виведення даних, які розраховані на збереження сенсорних систем, то визначаємо ефективність корекційно-реабілітаційного процесу. Для цього використовуються спеціальні пристрої, наприклад, детектор керуючого рухом ока, який дозволяє вводити інформацію за допомогою руху очей. До речі, активного вжитку здобула спеціальна сенсорна трубка, що використовується у навчанні осіб з важкими і складними порушеннями опорно-рухового апарату, а також з комбінованими порушеннями, дозволяє виконувати команди просто торкаючись до екрану монітора. У навчанні слабозорих використовуються комп'ютери, оснащені додатковою

специфічної периферією. Наприклад, клавіатурою, що дозволяє при натисканні на клавішу з літерним або цифровим позначенням почути, яка клавіша натиснута, і в разі виявлення помилки внести відповідні виправлення; друкуючим пристроєм, виводить текст за системою Брайля [60, с. 301].

У дослідженнях щодо використання інноваційних технологій для розвитку особистості з інтелектуальними порушеннями чільне місце займають роботи Т. Дегтяренко. Науковець досліджувала проблему застосування хмарних технологій. Хмарні технології (англ. Cloud technologies) – це досить новий сервіс, що дозволяє віддалено використовувати засоби обробки і зберігання даних. Одним з основних переваг використання хмарних сервісів і платформ є можливість доступу до необхідних даних в будь-якому місці і в будь-який час. Автор підкреслює, що головні концептуальні засади стратегії подальшої масштабної інформатизації освіти мають базуватися на концепції застосування хмарних обчислень як альтернативи.

У практичному використанні хмарних технологій, зазначає Т. Дегтяренко, можна виділити кілька напрямків застосування хмарних сервісів в спеціальному закладі загальної середньої освіти. З'ясовано, що ця технологія використовується для: управління навчальним закладом, організації методичної роботи; реалізації навчального процесу; роботи з громадськістю та батьками; самопрезентації та самоосвіти педагогічного персоналу та ін. Установлено, що в системі спеціальної освіти, як і в цілому в освіті, найбільш застосовними є сервіси Google і Microsoft [15, с. 13]. Зараз веб-технології, зокрема хмарні технології, що дозволяють інформації про організацію та результати навчання і виховання учнів спеціального закладу загальної середньої освіти подолати існуючі бар'єри: географічні, технологічні, соціальні та ін. Учителі надають методичні рекомендації та поради, дублюють домашні завдання для учнів спеціального закладу

загальної середньої освіти з певного предмету та ін., розміщуючи їх в «хмарі» – мережі Інтернет на сайтах, що належать до цієї «хмари».

Зберігаючи інформацію в «хмарі», педагоги розраховують на те, що учні та їх батьки мають доступ до них в будь-який зручний для них час. Протягом семестру в роботі з батьками вчителя застосовують такий прийом як доведення до їх відома успішності навчання (оцінок) учнів шляхом розміщення на сайті, який закритий для загального використання, з авторизованим доступом для певного кола користувачів [15, с. 13]. Дослідник визначає, що на сайтах спеціальних закладів загальної середньої освіти розміщується інформація, створена за допомогою засобів Microsoft Office 365. Наприклад, електронні портфоліо педагогів, відомості про успіхи учнів, віртуальні кабінети і вчительські, загальні дані про діяльність школи та інше. Зараз, при створенні віртуальних кабінетів будь-якого вчителя освітнього закладу, можна спиратися на результати проведених в цьому напрямку наукових досліджень. Так, питання організації віртуальної учительської засобами Google-site вивчалось Л. Різдяної; питання використання коштів Microsoft Office 365 для організації віртуального кабінету вчителя-предметника, віртуальної учительської освітнього закладу досліджувалося С. Литвинової [15, с. 13].

Привертають увагу дослідження методичних й організаційних аспектів застосування комп'ютерних дидактичних ігор у навчанні дітей з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного освітнього середовища. Автори Ю. Косенко, О. Боряк та О. Король наголошують, що в рамках інклюзивного навчання використання персонального комп'ютера дає позитивні результати самостійної діяльності учнів цієї категорії; сприяє успішному засвоєнню навчального матеріалу, розвитку й корекції мислення, пам'яті, уваги, сприйняття, уяви, емоційно-вольової сфери, збагаченню словникового запасу, формуванню інтересу до навчання [29, с. 77].

Автори відзначають, що такі корпорації, як Facebook, Google, Microsoft та YouTube розробили ряд додатків, які дозволяють їм адаптувати власні

платформи під можливості осіб з порушеннями інтелектуального розвитку. Але в переважній більшості ці розробки стосуються дітей зазначеної категорії, які мають супутні рухові ураження (для них розроблено такі функції, як залипання клавіш (StickKeys), повторна клавіша (RepeatKeys), повільна клавіша (SlowKeys) та інші). На нашу думку, з дидактичною метою в умовах інклюзивного освітнього середовища для школярів з порушеннями інтелекту найкраще підійде сервіс LearningApps.org. Це сучасний інструментальний засіб створення мультимедійних дидактичних завдань, який містить невеликі інтерактивні модулі. Ресурс є конструктором для розробки різноманітних вправ з різних навчальних предметів, за допомогою яких школярі можуть перевірити, закріпити, узагальнити та систематизувати свої знання й уміння. LearningApps.org є додатком Web 2.0 і дозволяє розробляти завдання в ігровій формі, що найкраще підходить для учнів з порушеннями інтелекту будь-якого віку [29, с. 79].

Дослідники наголошують на тому, що комп'ютерні дидактичні ігри якнайкраще пристосовані до використання їх на етапах закріплення і повторення вивченого матеріалу. На цьому етапі, на нашу думку, доречно використовувати комп'ютерні дидактичні ігри репродуктивного та проблемного характеру, з самостійним або частково-керованим ступенем виконання. Такі ігри передбачають певний рівень володіння учнями новими знаннями, тому логічним є застосування саме практичних ігрових завдань, виконуючи які учні з порушеннями інтелекту застосовували б здобуті знання на практиці. З цією метою найкраще підходять такі ігри, як «Вибери потрібне», «Історичний регіон», «Історичні промені», «Знайди пару», «Піраміда слів», «Послання предків», історичні кросворди, хронологічні задачі тощо [29, с. 84].

На основі дослідження Т. Єжової відзначаємо, що вчені виділяють два напрямки використання інноваційних технологій в навчально-виховному процесі спеціального закладу загальної середньої освіти, а саме: 1) можливості використання комп'ютера як засобу навчання; 2) доцільність і

можливість навчання учнів з інтелектуальними порушеннями основ комп'ютерної грамоти.

Дослідником встановлено, що комп'ютерні технології розширюють корекційно-педагогічні можливості спеціальної освіти. Адже стимулюють пізнавальну активність учнів, позитивно впливають на розвиток комунікативної діяльності, посилюють їх мотивацію до навчання, сприяють максимальної індивідуалізації навчального процесу, оптимізують управління навчальною діяльністю. Таким чином, можна стверджувати, що інноваційні технології несуть у собі потужний корекційний потенціал, уміле використання якого в процесі корекційно-розвиваючого навчання сприятиме більш успішної соціалізації та соціальній адаптації учнів з інтелектуальними порушеннями [17, с. 218].

Поступове, поетапне оволодіння комп'ютерною технікою педагогами освітнього закладу, окреслює В. Василенко, впливає на ефективне використання комп'ютера, як одного з наочних засобів навчання в спеціальній освіті. Адже ефект застосування комп'ютерних технологій більше залежить від професійної компетенції педагога, його вміння використовувати інновації, включати їх в систему навчання кожної дитини з інтелектуальними порушеннями. Це сприяє формуванню в учнів позитивної мотивації, психологічного комфорту, більшої свободи вибору форм і засобів навчальної діяльності.

Під час роботи за комп'ютером, за А. Василенко, створюються сприятливі умови для залучення учнів до вирішення навчальних завдань, пошукової роботи. Детальний аналіз освітніх завдань, засвоєння способів їх виконання сприяє розвитку фундаментальних інтелектуальних операцій – визначає ступінь оволодіння учнями інноваційними технологіями. При цьому не слова, а дії учня з інтелектуальними порушеннями відображають правильність і характер його знань, уявлень і результат міркувань. Учителю, спостерігаючи за діяльністю учня, отримує реальні факти для оцінки усвідомленості, узагальненості і міцності його уявлень про предмет

вивчення, тобто про індивідуальний рівень знань, умінь і навичок кожного учня. Застосування комп'ютерної техніки надає уроку привабливості і осучаснює його, відбувається справжня індивідуалізація навчання, контроль і підведення підсумків проходять об'єктивно і своєчасно [9, с. 14].

Таким чином, інноваційні технології в спеціальній освіті допомагають вчителю зробити уроки цікавішими, різноманітними, підвищити рівень мотивації та активності учнів, збільшити частку самостійної роботи, поліпшити засвоєння навчального матеріалу. Ученими були створені програми, які забезпечують корекцію і розвиток порушених функцій учнів з інтелектуальними порушеннями. Однак, програмне забезпечення для поліпшення стану навчальної діяльності цих дітей в Україні не розроблено. Ще одним недоліком є низьке забезпечення спеціальних закладів загальної середньої освіти засобами ІТ. Скептики вважають, що для учнів з інтелектуальними порушеннями робота із засобами ІТ не обов'язкова і взагалі вони не зможуть ними опанувати. Однак, досвід роботи окремих освітніх установ переконує в помилковості подібних тверджень.

1.3. Специфіка розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями

Останнім часом, зазначає І. Босенко, в освітньому середовищі прогресує негативна тенденція до збільшення кількості учнів з інтелектуальними порушеннями, у яких спостерігається низький рівень успішності в навчанні. Для вирішення цієї проблеми необхідно приділити особливу увагу активізації їх комунікації, у тому числі за допомогою інноваційних технологій.

Дослідження комунікаційної діяльності, як однієї з ключових проблем психолого-педагогічної науки, зазначає І. Босенко, беруть свій початок із праць Л. Виготського, С. Рубінштейна, А. Леонтьєва. До різних аспектів проблеми розвитку комунікації молодших школярів у навчальній діяльності

зверталися в своїх дослідженнях відомі педагоги (І. Лернер, В. Лозова, М. Махмутов, Н. Половникова, М. Скаткін, Т. Шамова, Г. Щукіна та ін.) і психологи (А. Матюшкіна, Ш. Амонашвілі, А. Леонтьєв та ін.). Становлення навчально-пізнавальної діяльності у дітей зазначеної категорії стало предметом дослідження Н. Крупської, Л. Арістової, Т. Шамової, Л. Лозової, А. Коротаєвої, Г. Щукіної та ін.). Психологічні аспекти розвитку комунікації представлено у роботах Ш. Амонашвілі, О. Матюшкіна та ін. Аспекти формування мотивації відображені у роботах А. Маркова, Т. Власової, І. Кулагіної. Аспекти розвитку психічних процесів є у роботах Т. Власової, Т. Єгорової, А. Цимбалюк, М. Певзнер та ін. Розвиток комунікації молодших школярів з інтелектуальними порушеннями представлено в роботах В. Лубовського, М. Певзнер, Т. Власової, А. Шамаріна, Г. Жаренкова, Т. Єгорової, Н. Бабкіної, Т. Зубкової, Н. Кобзєв та ін. [6, с. 176].

Учений поняття комунікації розглядає як реалізацію потреби в спілкуванні, обміні думками і висловлюваннями у вигляді пошукового орієнтовно-дослідницької діяльності, яка здійснюється як в загальному плані (плані дій), так і у внутрішньому (розумовому) [6, с. 177]. Автор пропонує за основу брати визначення комунікації Л. Лозового, а саме: комунікація – це риса особистості, яка проявляється в її відношенні до спілкування, що передбачає стан готовності, прагнення до самостійної діяльності, спрямованої на засвоєння індивідом соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності, а також проявляється в якості мовної діяльності [6, с. 178]. У свою чергу автор зазначає, що формування комунікації відбувається в процесі організації навчально-пізнавальної діяльності в кілька етапів. Насамперед, залучення школяра до навчально-пізнавальної діяльності, включення розумових і емоційних процесів для освоєння знань, формування умінь і навичок. Надалі йде прояв вольових зусиль для засвоєння навчального матеріалу, поява потреби в спілкуванні, що супроводжується позитивним ставленням до навчання.

Л. Боїсовіч у науковому дослідженні проаналізовує специфіку

формування і розвитку комунікації в учнів з інтелектуальними порушеннями. Спираючись на висновки М. Певзнер, Т. Власової, В. Лубовский, Т. Єгорової, констатує, що несформованість комунікації у навчальній діяльності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями виникає через органічні порушення центральної нервової системи. Як результат, відбувається порушення нормотипового розвитку, зокрема психічних функцій – мислення, пам'яті, уваги та ін., несформованість емоційно-вольової сфери, перевага ігрових мотивів поведінки і відповідно знижена мовленнєва активність [6, с. 177].

На основі дослідження І. Фицик, відзначаємо, поведінка зазначеної категорії дітей відповідає більш молодшому віку (менш активні, безініціативні, у них слабо виражені комунікативні інтереси). Ігрова діяльність у них теж ще недостатньо сформована, характерно порушення емоційно-вольової сфери, яке проявляється в примітивності емоцій і їх нестійкості: діти легко переходять від сміху до сліз і навпаки. Мова характеризується обмеженістю словникового запасу, недостатньою сформованістю граматичного ладу, а також в низькій мовній активності [38, с. 14]. Для них характерні труднощі в сприйнятті розташування окремих елементів в складних зображеннях. Труднощі сприйняття пов'язані не з первинними сенсорними порушеннями, а виступають на рівні складних сенсорно-перцептивних функцій. У такий спосіб є наслідком несформованості аналітико-синтетичної діяльності в зоровій системі, і особливо в тих випадках, коли в зоровому сприйнятті беруть участь інші аналізатори, перш все руховий. Саме тому найчастіше це проявляється в порушенні просторового орієнтування [39, с. 55].

Недоліки організації уваги пояснюються слабким розвитком інтелектуальної активності дітей, недосконалістю навичок і умінь самоконтролю, недостатнім розвитком почуття відповідальності та інтересу до навчання. Спостерігаються недоліки аналізу при виконанні завдань в умовах підвищеної швидкості сприйняття матеріалу, коли диференціювання

схожих подразників стає складним. В учнів з інтелектуальними порушеннями спостерігаються порушення пам'яті. Наприклад, зниження її продуктивності, нестійкість запам'ятовування; низький самоконтроль заучування; помилки відтворення, недостатність комунікації; низький рівень; переважання механічного запам'ятовування над словесно-логічним [54, с. 24-28].

У розвитку форм мислення – наочно-дієвого і наочно-образного визначають виражене відставання і своєрідність вияву. Учні добре класифікують предмети за кольором і формою, проте важко виділяють матеріал і розмір зокрема. Аналізуючи предмет чи явище, діти знаходять лише поверхневі, несуттєві ознаки. Як результат, діти з інтелектуальними порушеннями визначають удвічі менше ознак, ніж їх однолітки з нормотиповим розвитком. У дітей знижена потреба в комунікації, виявляється підвищена тривожність, особливо у спілкуванні з дорослими. Учні задовольняє проста оцінка їх діяльності – «хороший хлопчик», ніж розгорнута похвала, або достатньо емоційного схвалення (усмішка, погладжування та ін.).

Відповідно до цього корекційно-розвиваюча робота в спеціальному закладі загальної середньої освіти передбачає проведення корекційних занять із розвитку психічних процесів та / або корекції вторинних порушень. У цьому випадку розвиток концентрації й обсягу уваги, її переключення та розподіл, розвиток довільної уваги – виступають головними функціями. Крім того привертає увагу розвиток пам'яті; розвиток слухового зосередження і фонематичного слуху розвиток мислення, швидкості мислення, розумових операцій (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, класифікація). Розвиток дрібної моторики, дисциплінованості, організованості, вольової регуляції, уміння діяти за зразком – виступає на перший план [53, с. 27].

Основні чинники впливу на формування позитивної мотивації до навчальної діяльності у учнів з інтелектуальними порушеннями, за Л. Боїсовіч, це, по-перше, зміст навчального матеріалу; по-друге, організація

навчальної діяльності. Крім того визначають оцінку навчальної діяльності; колективні форми навчальної діяльності; стиль педагогічної діяльності учня тощо. За правильної організації навчальної діяльності підвищується їх комунікативна діяльність, мотивація до навчання в цілому.

Комунікаційна діяльність молодших школярів у навчальній діяльності проявляється ситуативно, переважає не чіткий пізнавальний інтерес. Згідно психолого-педагогічних досліджень, причиною цього є несформованість інтегративної діяльності мозку, і як наслідок порушення роботи зорової, слуховий і дотиковий сенсорних систем. Ці специфічні порушення сприйняття у учнів з інтелектуальними порушеннями визначають обмеження в їхньому уявленні з навколишнього середовища, у них виникають труднощі з побудови цілісного образу і виділення фігури (об'єкта) на певному тлі. Значні труднощі мають молодші школярі, аналізуючи навчальний матеріал, зокрема складно визначити структурні елементи предмета тощо. Характерною особливістю молодших школярів з інтелектуальними порушеннями є порушення активного мовлення, що характеризується нестійкістю уваги, яке посилюється під час виконання завдання і супроводжується швидкою стомлюваністю. Їм важко сконцентруватися на вагомих ознаках, будувати зв'язне висловлювання і вільно висловлювати свої думки тощо.

Одне з фундаментальних досліджень Б. Шошин, зазначає Л. Боїсовіч, показало, що у учнів з інтелектуальними порушеннями темп швидкості сприйняття навчального матеріалу значно нижче, ніж у їхніх ровесників з нормотиповим розвитком. Це відбувається в результаті порушень від оптимальних звичних умов, наприклад, при частій зміні сигналів (об'єктів) або їх поєднання, при одночасній появи декількох сигналів та ін. [6, с. 177]. У комунікації молодших школярів з інтелектуальними порушеннями не активна позиція мовлення проявляється в слабкій залежності цієї діяльності від поставленої мети, недостатній допитливості та ін.

За Л. Боїсовіч, однією з ознак недостатньої мовленнєвої активності у

учнів з інтелектуальними порушеннями, є розлади процесів мнемічної діяльності. За Т. Єгоровою, у цьому має ефективність методика з картинками (учням було запропоновано розкласти отримані картинки за групами відповідно до перших літер назв предметів). За результатами, діти з інтелектуальними порушеннями відтворювали словесний матеріал із помилками, робили дії повільно за своїх однолітків з нормотиповим розвитком. Непосильним завданням для учнів зазначеної категорії стало відтворення тексту або класифікація об'єктів та ін. За дослідженнями визначено, що сприйняття і засвоєння матеріалу з навчальних дисциплін поліпшується завдяки застосуванню наочності, адже у дітей зазначеної категорії відбувається переважання образної пам'яті над словесною [6, с. 177].

У ході навчальної діяльності у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, за Л. Боїсовіч, спостерігається недостатня пізнавальна активність, швидка стомлюваність, гальмування мовлення, сповільнення навчання і розвитку в цілому. Швидка стомлюваність приводить до втрати реакції у працездатності, у результаті в учнів виникають труднощі у засвоєнні матеріалу з навчальних дисциплін. За Л. Боїсовіч, підвищення рівня комунікативної діяльності в школярів з інтелектуальними порушеннями можливо завдяки оптимальній організації процесу навчання. Зокрема на це має вплив раціональне застосування сучасних освітніх технологій, а також вибір найпродуктивніших методів навчання.

У першу чергу, зазначає Л. Боїсовіч, в корекційній роботі важливо враховувати нерівномірність проявів комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями і спиратися на ті види психічної діяльності, в яких найлегше викликається ця активність, поступово поширюючись і на інші види діяльності. У разі, коли низька продуктивність розумової роботи супроводжується індуктивністю, потрібно шукати спеціальні види завдань, щоб активізувати у дітей потреба в комунікаційної діяльності. Наприклад, до таких можна віднести завдання на використання перцептивної сфери,

активізації розумових процесів учнів на рівні логічного і творчого мислення та ін. [6, с. 178]. Для учнів з інтелектуальними порушеннями, зазначає Л. Боїсовіч, доцільно використовувати окремі прийоми проблемного навчання (наприклад, створення проблемної ситуації), застосовуючи для дітей даної категорії завдання відповідної їм складності.

У свою чергу, як зазначає Л. Боїсовіч, дослідниця Н. Крупська в своїх дослідженнях розробила ряд методів активізації мовленнєвої діяльності та зазначила, що формування комунікації розвиває інтерес, самостійність мислення, яке забезпечує міцне оволодіння знаннями і знаходить свій вияв у практичному застосуванні. Крім того, вчений виділив стимули, які сприяють формуванню комунікації, а саме – застосування дослідницького методу в навчанні, наявність ігрових елементів в діяльності, присутність елементів змагання і емоційність взаємовідносин педагога і учнів [6, с. 178].

Достатня кількість психологічних досліджень присвячені вивченню мотивації пізнавальної діяльності та способів формування пізнавальних інтересів (А. Маркова, Л. Божович, І. Якиманська). Так, А. Маркова досліджувала співвідношення пізнавальних мотивів, інтересів і активності і виділила в них головну роль мотиваційної активності учнів. Конкретні прийоми формування комунікації молодших школярів представлені численними дослідженнями з питань: використання дидактичних ігор (Л. Граначе, М. Захаров та ін.), розвитку творчого потенціалу (М. Галагузова, С. Дівіденко та ін.), виховання самостійності та активності (В. Маралов, М. Данилов, С. Єгоров) [22, 4].

Комунікативна діяльність в молодшому шкільному віці виникає з пошукової активності. У ході освітнього процесу комунікація закріплюється в процесі формування його структури, що є провідним у зазначеної категорії учнів. За дослідженнями науковців, усі сфери особистості молодшого школяра (інтелектуальна, комунікаційна, емоційна, вольова, мотиваційна та ін.) мають вплив на розвиток комунікації в цілому.

У молодших школярів з інтелектуальними порушеннями є загальна

неорганізованість, імпульсивність на всіх етапах їх пізнавальної діяльності. Дослідження Л. Запорожця, Н. Подьякова, С. Новоселов вказують на важливість врахування цього у навчально-виховному процесі [6, с. 178].

За Л. Лозовою, внутрішнім стимулом комунікації є потреба в спілкуванні. На жаль, на відміну від своїх однолітків з нормотиповим розвитком, учні молодших класів з інтелектуальними порушеннями мають знижену потребу виражати власні думки. Однак відмічають, що розвиток комунікації учнів під час освітнього процесу в поєднанні її компонентів, сприяє організації самостійності, формування потреб у самоосвіті. [36, с. 10].

Задоволення освітніх потреб учнів закладається на певних мотивах, внутрішньому спонуканні до дій. Учні з інтелектуальними порушеннями не розуміють важливості навчальної діяльності, часто не сприймають цілі освіти в цілому. Відповідно до цього їх діяльність характеризується загальною неорганізованістю, адже діти не розуміють і не планують її хід [18, с.19].

У освітній діяльності учні молодших класів з інтелектуальними порушеннями часто виявляють комплекс неповноцінності щодо відношення до навчання. Це впливає на позитивну мотивацію досягти навчального успіху, як результат з'являється негативне ставлення до педагога, навчального процесу в цілому. За І. Кулагіною і Л. Кузнєцовою, це обумовлено індивідуальними особливостями дітей зазначеної категорії і низькою сформованості у них мотивів до навчальної діяльності, тобто спостерігається мотиваційна незрілість учнів, зокрема до комунікації [32, с.7].

У навчальній мотивації учнів зазначеної категорії переважають ігрові мотиви. Школярі швидко втомлюються, важко переходять з одного виду діяльності на інший. Незважаючи на це, використання позитивної мотивації з боку вчителя швидко допомагає учням «включитися в роботу» [22, 5].

Важливу роль у структурі комунікаційної діяльності, разом з мотивами і потребами, займає інтерес. Стійкий інтерес забезпечує активність учня в спілкуванні, у освітній діяльності. Разом із тим виникає самостійність у

діяльності, прагнення до придбання нових знань. За Т. Власовою, Л. Кузнецовою, Н. Білопільською, у учнів з інтелектуальними порушеннями інтереси до спілкування носять ситуативний характер. За Т. Єгоровою та А. Цимбалюк, діти даної категорії уникають пошукової роботи, не вміють планувати, не знають як правильно оцінити свої результати, не мають вольових зусиль та ін. Продуктивність роботи в учнів зазначеної категорії низька, тобто механічна, монотонна робота їх швидко стомлює. Усе зазначене дозволяє сказати, що у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями спостерігається несформованість мотивації, гальмування формування інтересу до комунікації і негативно впливає на якість процесу навчальної діяльності [6, с. 179].

За А. Цимбалюк, у учнів з інтелектуальними порушеннями переважають прості мисленнєві операції (аналіз, синтез), спостерігається зниження рівня логічності, відволікання уваги, труднощі переходу до абстрактно-аналітичного мислення. Так, діяльність учнів з інтелектуальними порушеннями при аналізі об'єктів, які сприймаються візуально, недостатньо цілеспрямована [40, с. 111].

За Л. Боїсовіч, у процесі навчальної діяльності у молодших школярів спостерігається мала активність в комунікації, яка разом зі швидкою втомлюваністю гальмує їх навчання і розвиток в цілому. Швидка втомлюваність призводить до втрати швидкості працездатності, у результаті в дітей виникають труднощі засвоєння інформації [11, с. 106].

Із метою підтримки комунікації в учнів з інтелектуальними порушеннями значну роль відіграє формування успішної мотивації і заохочення їх успіхів. Правильно підібрані методи корекційної роботи можуть позитивно вплинути на підвищення рівня активності в комунікації і викликати потребу в цій діяльності. Потрібно шукати спеціальні види завдань, які, в першу чергу, стосуються перцептивної сфери [40, с. 108].

Отже, проблема формування та розвитку комунікації у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями є актуальною в сучасному

соціумі, та вимагає самостійної, ініціативної, активної, творчої особистості. Комунікаційна активність дозволяє особистості виконувати конструктивні дії, освіти, взаємодії з оточенням, а також у вирішенні пізнавальних завдань у процесі навчання. Однак дослідниками в галузі спеціальної освіти встановлено, що в даній категорії дітей спостерігається недостатня її сформованість, яка негативно впливає на становлення їх як особистості, результативності в навчанні, зниження успішності. Тому постійно ведуться пошуки нових технологій навчання та засобів корекційного впливу, які активізували пізнавальні процеси молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, а також стимулювали їх мовну активність.

Висновки до розділу 1

Провівши аналіз теоретичних даних з розвитку комунікації у молодших школярів з інтелектуальними порушеннями, можна стверджувати, що процес її розвитку у школярів зазначеної категорії є що формується. Як показують результати аналізу психолого-педагогічних джерел, розвиток мовної діяльності в цілому характеризується затримкою і порушеннями в розвитку. У корекційно-розвиваючої роботи з розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями доцільно активізувати увагу на використанні інноваційних технологій, що забезпечують позитивний вплив на всебічний розвиток дитячої особистості.

Визначивши особливості застосування інноваційних технологій в освітньому процесі, констатуємо, що інновації є рушійною силою сучасної освіти. Пройшовши шлях від виникнення і впровадження в освітньому просторі, інноваційні технології в даний час займають першочергові позиції в навчально-виховному процесі, виконуючи стимулюючу функцію до пізнання і навчальної діяльності.

На основі аналізу досліджень С. Миронової, М. Шеремет, А. Качуровської, Е. Синьова, А. Легкого, І. Федоренко по застосуванню

інноваційних технологій в спеціальну освіту, визначаємо, що інновації не тільки позитивно впливають на навчально виховний процес учнів з інтелектуальними порушеннями, але і підвищують комунікацію в цілому, мотиваційний і пізнавальний аспекти пізнавальної активності, активізують творчий потенціал учнів тощо.

РОЗДІЛ 2.

СТАН РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

2.1. Методика розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інноваційних технологій

Широке застосування інноваційних технологій в освіті, заснованих на комп'ютерній підтримці, відкриває перспективи гуманізації навчального процесу. Завдяки цьому здійснюється розширення та поглиблення теоретичної бази знань, надання результатам навчання практичної значущості, інтеграція навчальних предметів, диференціація освітньої діяльності відповідно до запитів, схильностей, потреб учнів. Зазначене впливає на інтенсифікацію освітнього процесу, активізацію навчальної діяльності, посилення комунікації, збільшення значення самостійності та пошукової роботи у навчанні. Це визначає творчий потенціал учнів із урахуванням їх уподобань, специфіки освітнього процесу [29, с. 28].

Комп'ютерні технології визначаються як освітні, основані на використанні комп'ютера, програмного забезпечення, та вирішують такі дидактичні завдання, вирішення яких без використання комп'ютера недостатнє [58, с. 52].

Залежно від цього комп'ютерні технології дозволяють якісно вивчати навчальні дисципліни. У такий спосіб інформація пропонується в зручній формі – екранними картинками, динамічними зображеннями та ін.

Місце комп'ютера в освітньому процесі в цілому визначається комп'ютерною програмою. Значна частина з останніх має призначення – закріплювати знання. Такі програми доцільно використовувати після засвоєння певного теоретичного матеріалу в рамках традиційної системи навчання.

Комп'ютерні програми є складовою інноваційних технологій навчання. Основна ідея такого роду технологій полягає в тому, щоб «компенсувати» за рахунок комп'ютера порушення розвитку дитини, і таким чином полегшити або відкрити йому можливість інтеграції в суспільство і доступ до освіти [43, с. 67].

Попередні спроби проводити навчання за допомогою комп'ютерних програм, що здійснювалися ще на початку і середині 80-х років, закінчилися невдачею. Адже недосконалість програмних засобів не висувала дійсну перевагу комп'ютерних технологій перед традиційними формами освітнього процесу. Іншою важливою причиною було те, що комп'ютер не був доступним засобом навчання. Ні вчителі, ні учні не були готові сприйняти комп'ютер як регулярний навчальний засіб.

На даний момент ситуація змінюється, сучасні персональні комп'ютери і програми дозволяють не тільки організовувати прості тести, але і моделювати навчальні ситуації, за допомогою анімації, звуку, фотографічної точності.

У освітньому процесі спеціального закладу загальної середньої освіти є актуальним питання щодо впровадження інноваційних технологій для учнів молодшого шкільного віку. Дефектологу, який використовує в роботі інноваційні засоби, необхідно забезпечити вирішення двох основних завдань: 1) формування у дітей умінь користуватися комп'ютером; 2) застосовувати інноваційні технології для корекції порушень дітей [16, с. 54].

Крім того використання комп'ютера передбачає поетапне оволодіння комп'ютерною технікою всім педагогічним колективом освітнього закладу. Відомо, що ефект застосування інноваційних технологій залежить у більшій мірі від професійної компетенції вчителя. Адже вміння педагога застосовувати нові можливості, включати інноваційні технології в систему навчання індивіда сприятиме формуванню позитивної мотивації до навчання, психологічному комфорту, більшій свободі вибору форм і засобів діяльності у освітньому закладі [19, с. 158].

Скептики вважають, що учням з інтелектуальними порушеннями, комп'ютер знати не обов'язково, і взагалі вони не зможуть її опанувати. У той же час досвід роботи окремих спеціальних закладів загального середньої освіти переконує, що такі твердження є помилковими. Розвинути в учнів з інтелектуальними порушеннями навички користувача нескладно. Однак краще це робити не ізольовано, а в процесі змістовної навчально-пізнавальної діяльності, залучає дітей спочатку своєю яскравістю і незвичністю, а далі – змістом і результатом. Новий комп'ютерний засіб доцільно вводити в процес навчання дитини, як засіб вирішення конкретного завдання, щоб для неї комп'ютер відразу ж став інструментом діяльності (а не об'єктом вивчення) [19, с. 158].

У спеціальній освіті найбільшу цінність і значимість комп'ютер набуває завдяки тому, що є новим засобом навчання. Визначення корекційних цілей обумовлено наступними можливими завданнями:

- досягненням вищої мотивації при роботі з комп'ютером, ніж під час традиційного навчання;
- досягнення навчального ефекту в короткі терміни;
- забезпечення за рахунок застосування комп'ютерної технології градуйованою допомогою учневі;
- забезпечення учнів за допомогою комп'ютерної програми системою знань, умінь і навичок з певного навчального предмета;
- формування позитивних рис особистості [7, с. 136.].

Основна форма роботи вчителя у освітньому закладі – урок. Урок із використанням комп'ютера, можна назвати уроком з комп'ютерною підтримкою. Зазначена форма уроку має специфічні цілі, форми і методику організації.

Перш за все, добираючись до уроку комп'ютерні засоби навчання, вчитель повинен враховувати, що вони повинні відповідати певним вимогам. Перша вимога у тому, що інноваційні засоби мають викликати інтерес і позитивні емоції в учнів; активізувати їх пізнавальну та інтелектуальну

діяльність учнів. За другою вимогою інноваційні засоби мають викликати в учнів бажання навчитися самостійно; відповідати вимогам; розвивати творчі задатки; носити навчально-контролюючий характер.

Застосування комп'ютера в навчально-виховному проєкті – хороша можливість активізувати пізнавальні інтереси учнів при вивченні і закріплення нового матеріалу, підвищити мотивацію навчальної діяльності, організувати самостійну роботу учнів, уміння здобувати нові знання під час спілкування з учителем і протягом взаємодії з комп'ютером [3, с. 134].

Розглянемо деякі фактори, які найбільше впливають на побудову уроку: – методична мета уроку і тип уроку, який нею визначається (пояснення нового матеріалу, закріплення, узагальнення матеріалу, проміжний контроль тощо);

- кількість учнів і комп'ютерів в навчальному середовищі;
- гігієнічні вимоги до роботи учнів за комп'ютером;
- рівень підготовки класу;
- готовність учнів до нового виду навчальної діяльності (від того, наскільки учні добре володіють прийомами роботи з комп'ютерними програмами залежить темп і успіх уроку).

Можливості використання комп'ютера дозволяють подавати новий матеріал наочно, у формі гри. Виконання тренувальних вправ на комп'ютері не є важким або нудним заняттям, «граючи», дитина отримує знання. До того ж комп'ютер – нетрадиційний спосіб контролю знань учнів [52, с. 23].

Рівень розвитку сучасної техніки дозволяє будь-якому вчителю після незначної підготовки ефективно використовувати мультимедійні технології для вирішення навчально-методичних завдань. У даний час в Україні, незважаючи на позитивні фактори використання комп'ютера у вивченні навчальних предметів, на жаль, інноваційні засоби використовуються рідко, безсистемно і переважно з метою контролю, не беручи до уваги інших етапів освіти [63, с. 26].

Основними причинами такої ситуації можна вважати відсутність на ринку педагогічних програмних засобів, відповідних дидактичним вимогам, відсутність методичних розробок з використанням комп'ютера, санітарно-гігієнічних умов застосування інноваційних засобів. Колонки для комп'ютера в спеціальному закладі загальної середньої освіти, низький рівень інформаційної грамотності вчителів, а також відсутністю комп'ютерної техніки в багатьох спеціальних закладах загальної середньої освіти – є перешкодами до оволодіння інноваційними технологіями. Навіть коли в освітньому закладі є комп'ютерний клас, техніка використовується для навчання учнів елементів інформатики, внаслідок чого комп'ютер є лише об'єктом вивчення або ігровим розважальним автоматом. Корекційні можливості цієї техніки навіть не розглядаються [63, с. 27].

Провідна ідея застосування комп'ютерної техніки в спеціальній освіті полягає в тому, що інноваційні технології мають бути не об'єктом, а засобом із допомогою якого школяр з інтелектуальними порушеннями зможе заповнити прогалини в знаннях.

Корекційно-розвиваюча сутність застосування інноваційних технологій полягає в перспективній індивідуалізації корекційного навчання в умовах освітнього середовища. У такому випадку кожна дитина має досягти адекватного їй темпу і способу засвоєння знань, можливості самостійної діяльності.

Робота з комп'ютером має будуватися відповідно до можливостей учня з інтелектуальними порушеннями, із урахуванням завдань корекційного навчання. Комп'ютер повинен стати природним елементом всього курсу навчання за окремою змістовної області і бути органічно пов'язаний з ним за змістом і цілям [68, с. 23].

Зрозуміло, що та чи інша інноваційна технологія потрібна, якщо вона дозволяє отримати такі результати навчання, які не можна отримати без її використання. Наприклад, якщо програма дозволяє швидко виробити технічний навик побудови симетричних фігур на площині – така програма

потрібна. Тому що без комп'ютера робота буде перевантажена масою додаткових рутинних побудов і найпростіших дій, а через велику кількість додаткових дій важко сформуванати і проконтролювати потрібне вміння. Однак пізніше набуті вміння потрібно закріпити реальними побудовами, інакше справжні навички не розвинуться.

На уроках комп'ютерною підтримкою не слід принижувати значення традиційного робочого зошита. При вивченні будь-якого матеріалу за допомогою комп'ютера потрібні визначення, правила, властивості і теореми необхідно записувати в зошит, як на традиційному уроці [68, с. 23].

Виділяють наступні завдання щодо вирішення питань проведення уроку з використанням інноваційних технологій: дидактичні, методичні та організаційні. Під дидактичними визначають навчальні матеріали уроку, зокрема навчальну програму та апаратуру. Методичні є методами використання комп'ютера, вивчаючи тему, аналізуючи результати уроку і встановлюючи навчальну мету. Організаційні пропонують вироблення і закріплення в учнів навички роботи з навчальною програмою, організацію роботи, уникаючи перевантаження учнів [61, с. 17].

Характерна особливість учнів з порушеннями інтелектуального розвитку – бідність уявлень, дітям дуже важко перенести нові знання в новій ситуації, оскільки вони користуються схемою раніше засвоєних знань. Комп'ютерні технології надають значні можливості щодо моделювання ситуацій; пропонують допомогу, висувуючи навчальний матеріал з ілюстраціями, графіками, звуком, значно збагачуючи досвід учнів.

Загальний недорозвиток мови, некритичність мислення, слабкість самоконтролю, невпевненість в своїх діях призводить до частих звернень до вчителя за допомогою. Комп'ютерна програма з персонажем-помічником може подолати і цю проблему [61, с. 25].

Учні охоче звертають увагу на комп'ютер, якщо у них незадовільна оцінка, та прагнуть якнайшвидше її виправити. У такий спосіб значно збільшується мотивація до навчання. У цих випадках мотивація в значній

мірі визначається не зовнішніми стимулами, а характером матеріалу, прийомами рішень, формами застосування тощо. Крім того, комп'ютер допомагає усунути одну з найважливіших причин негативного ставлення до освітньої діяльності – неуспішність, викликана не усвідомленням вивченого, а значними прогалинами в знаннях. Працюючи з комп'ютером, учень з інтелектуальними порушеннями отримує можливість довести виконання завдання до його завершення, послуговуючись необхідною допомогою [61, с. 25].

Працюючи з комп'ютером створюються сприятливі умови для залучення учнів до пошукової діяльності, а не отримання знань у готовому вигляді. Це спонукає до детального аналізу освітніх завдань, засвоєння конкретних способів їх використання, сприяє розвитку фундаментальних знань. У цьому випадку дії учня відображають правильність і характер його знань, уявлень і результат міркувань. Учитель, спостерігаючи за діяльністю учня, отримує реальні факти для оцінки усвідомленості уявлень про предмет, тобто про індивідуальний рівень знань, умінь і навичок учня з інтелектуальними порушеннями.

Застосування інноваційних засобів надає уроку сучасності, відбувається справжня індивідуалізація навчання, об'єктивний і своєчасний контроль і підведення підсумків. У такий спосіб виникає реальна можливість керувати процесом з боку педагога.

Працюючи за комп'ютером, виникає позитивна мотиваційна основа до розвитку як усного, так і письмового зв'язного мовлення учнів. Найефективніше відбувається робота з педагогічної корекції правильної вимови, оскільки комп'ютер вимагає введення орфографічно-правильної відповіді. Прагнення учнів з інтелектуальними порушеннями дати правильну відповідь інтенсифікує їх пізнавальну діяльність, довільне увагу, пам'ять, коригує мовлення. За результатами досліджень, у учнів з інтелектуальними порушеннями в процесі взаємодії з комп'ютером спостерігається тенденція до збільшення продуктивності їх діяльності [52, с. 25].

Таким чином, використання інноваційних технологій значно змінює освітній процес. Відповідно до цього одночасно відбувається взаємодія дидактичного трикутника – учень – комп'ютер – педагог. Як засіб навчання і розвитку учнів з інтелектуальними порушеннями, комп'ютер може використовуватися на уроках з метою активізації комунікації, пізнавальної діяльності, індивідуалізації процесу навчання, контролю знань, їх систематизації, активного включення в творчий процес, розвитку уяви і фантазії, збагачення власних знань. Застосування спеціально розроблених і адаптованих програм та ігор є засобом розвитку особистісної сфери учнів з інтелектуальними порушеннями, мотивації у навчанні. Також необхідна спеціальна підготовка педагогів до використання інноваційних технологій у системі спеціальної освіти.

2.2. Організація та методика констатувального експерименту

Головна мета констатувального етапу дослідження полягала в тому, щоб експериментальним шляхом визначити особливості розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями 4-х класів шляхом застосування інноваційних технологій.

Для експериментальної роботи було залучено учнів зазначеної категорії Добропільського навчально-виховного комплексу «Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 4 з поглибленим вивченням окремих предметів – дошкільний навчальний заклад» Добропільської міської ради Донецької області, які навчаються в 4-х класах. Констатувальний етап дослідження відбувався на уроках української мови та літератури, адже на цих уроках відбувається впровадження інформаційно-комунікаційних технологій у навчальний процес.

До експериментальної роботи було залучено 18 учнів: 9 учнів 4-А класу і 9 учнів 4-Б класу Добропільського навчально-виховного комплексу «Спеціалізована школа І-ІІІ ступенів № 4 з поглибленим вивченням окремих

предметів – дошкільний навчальний заклад» Добропільської міської ради Донецької області. Усі учнів за психолого-педагогічною документацією (висновками обласного ПМПК) були віднесені до категорії учнів з інтелектуальними порушеннями легкого і помірного ступеню неускладненої форми.

Для досягнення поставленої мети були визначені наступні завдання:

1. Розробити шалу оцінювання та критерії розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями (вересень, жовтень 2021 року).
2. Експериментальним шляхом визначити особливості розвитку комунікації в учнів 4-х класів з інтелектуальними порушеннями на уроках української мови та літератури (жовтень).
3. Розробити та добрати засоби навчально-ігрової діяльності доцільні для уроків мови та літератури з метою розвитку комунікації в зазначеної групи учнів (жовтень, листопад 2021 року).

Як відомо, ефективність навчання обумовлене рівнем розвитку мовленнєвої діяльності учнів, мотивації до навчальної діяльності. Методика констатувального етапу (КЕ) дослідження була розроблена з урахуванням існуючих методів дослідження, широко представлених у загальній та спеціальній психолого-педагогічній літературі. Власне констатувальний експеримент складався з трьох підетапів: орієнтовного, основного та заключного. Перший (орієнтовний) підетап констатувального експерименту включав розробку критеріїв розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями, добір та розробку завдань для діагностики рівнів її розвитку. Другий (основний) підетап констатувального експерименту включав проведення експериментальної методики. Третій (заклучний) підетап констатувального експерименту включав обробку результатів дослідження.

На основі опрацювання літературних джерел нами було з'ясовано, що одні науковці і практики вважають, що мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований процес створення і сприйняття висловлювань, що здійснюється за допомогою мовленнєвих засобів в ході взаємодії людей в

різних ситуаціях спілкування (Л. Виготський). За визначенням А. Леонтьєва мовленнєва діяльність – це активний, цілеспрямований процес створення та сприйняття висловлювань, що здійснюється за допомогою мовних засобів під час взаємодії людей у різних мовленнєвих ситуаціях [9].

Нами були визначені наступні складові комунікативної діяльності: мотиви і цілі, інтерес, увага до об'єкту, що вивчається, вольові зусилля, позитивні емоції, творча самостійність, володіння необхідними способами і прийомами, оптимальний ритм і режим роботи, що забезпечує повне оволодіння потрібними комунікативними знаннями, уміннями і навичками.

На нашу думку, основою комунікації є: адаптація, пристосування дитячої психіки до створених на уроці умов; стимулювання комунікаційної діяльності учнів; подолання суперечностей між пізнавальними і мовленнєвими завданнями, що формуються під час навчання.

Із метою з'ясування рівня розвитку комунікації учнів 4-х класів спеціальних загальноосвітніх закладів навчальним процесом нами була розроблена та запропонована анкета для учнів (додаток А). Результати анкетування дозволили визначити три групи учнів відповідно до рівня розвитку мовленнєвої діяльності:

I група – учні, які під час уроків постійно виявляють цікавість до навчального предмету, що позитивно відбивається на результативності їхньої комунікаційної діяльності (достатній рівень засвоєння).

II група – учні, які до уроків особливого інтересу і активності під час навчання не проявляють, що також відбивається на рівні розвитку їх комунікації (середній рівень засвоєння).

III група – учні, які не навчаються і активності під час уроку не проявляють (низький рівень).

Під час статистичного опрацювання результатів анкетування, ми отримали наступні результати: до I групи потрапило 3 учнів: 2 учні 4-А класу і 1 учень 4-Б класу; до II групи – 11 учнів: 5 учнів 4-А класу і

6 учнів 4-Б класу; до III групи було віднесено 4 учнів: 2 з 4-А класу і 2 з 4-Б класу. Результати анкетування у % представлені у діаграмі (рис. 2.1.).

Із метою з'ясування рівня розвитку комунікації нами були визначені наступні її показники: відсутність комунікаційної активності на уроці, комунікаційна реакція на нове, ситуативна мовленнєва активність, стійка навчально-комунікаційна активність, узагальнена навчально-комунікаційна активність.

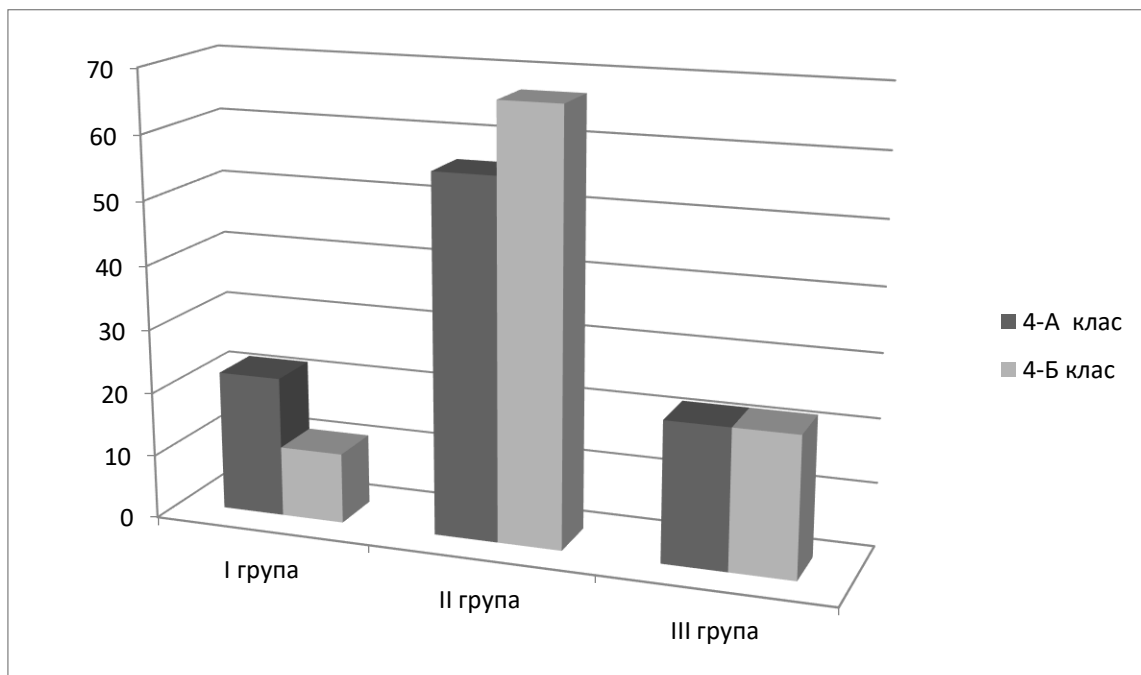

Рис. 2.1. Результати анкетування розвитку комунікації учнів із інтелектуальними порушеннями (у %)

Із метою обґрунтування кількісних показників рівнів розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями була розроблена 5 бальна шкала оцінювання, яка відповідала наступним показникам: *початковому* (П) (від 0 до 1), *низькому* (Н) (від 1 до 2), *середньому* (С) (від 2 до 3), *достатньому* (Д) (від 3 до 4) і *високому* (В) (від 4 до 5) рівням розвитку комунікації.

На кожен рівень, нами були розроблені якісні критерії (показники) оцінювання. Якісні і кількісні критерії оцінювання рівнів розвитку

комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями 4-х класів представлені у таблиці (див. табл. 2.1.).

Таблиця 2.1.

Рівні розвитку навчально-комунікаційної активності

Рівень	Діагностичні ознаки	Критерії оцінювання (бали)
Відсутність комунікаційної активності	Комунікаційна активність майже відсутня (за винятком реакції на яскравий та нестандартний матеріал), інертне або негативне відношення до різних завдань	0 – 1
	Позитивна комунікаційна реакція тільки на новий матеріал, що стосується конкретних фактів. Участь у мовленні, пов'язаному з новими фактами, виникаючі питання. Короткочасна та нестійка комунікаційна активність.	1 – 2
Комунікаційна реакція на нове	Позитивна комунікаційна реакція на новий теоретичний матеріал, питання. Участь у мовленнєвій діяльності, комунікаційна активність при цьому короткочасна.	2 – 3
Ситуативна комунікаційна активність	Інтерес до комунікації участь в мовленнєвій діяльності. Спроби самостійної комунікації, до зв'язного висловлювання. Втрата комунікаційної активності після виконання завдання.	3 – 4
Стійка навчально-комунікаційна активність	Комунікаційна активність під час навчального процесу, у межах матеріалу, що вивчається. Зацікавлене включення в процес мовленнєвої діяльності на уроці. Тривала та стійка комунікаційна діяльність, пошук комунікаційних ситуацій, бажання до мовленнєвої діяльності.	4 – 5
Узагальнена навчально-	Участь у мовленнєвій діяльності в навчально-виховному процесі незалежно від зовнішніх вимог. Комунікаційна	5

комунікаційна активність	активність виходить за межі матеріалу, що вивчається. Стійкі прояви комунікації та творчого ставлення до навчальної діяльності в цілому, мотивована комунікація.	
--------------------------	--	--

Із метою реалізації окреслених завдань, на підставі теоретичного аналізу науково-методичної літератури та наших передбачень нами була розроблена методика діагностування.

Методика експериментального дослідження включала модифіковані методи, описані у працях В. Гаврилова, Л. Занкова, О. Кудрявцевої, О. Липкіна, І. Соловйової, М. Певзнер, Ж. Шиф. Ця методика розроблена з урахуванням загальнодидактичних та спеціальних принципів (науковості, наочності, доступності, індивідуального підходу; комплексності, розвитку, системності та ін.), розроблених, з урахуванням вікових особливостей молодших школярів з інтелектуальними порушеннями.

Під час розробки методики дослідження рівня розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями 4-х класів на уроках української мови та літератури ми керувалися положенням про те, що відповідальному та ініціативному ставленню до мовленнєвої діяльності в цілому у учнів з інтелектуальними порушеннями переважно передують позитивне ставлення до навчання, педагогів (Г. Дульнєв, В. Карвяліс, В. Синьов, Ж. Назамбаєва, Н. Морозова та ін.). Н. Морозова, Л. Славіна дослідили, якщо дитина з інтелектуальними порушеннями не відчуває мотивації до комунікаційної активності, отримані знання їх формальні і нестійкі. Натомість зацікавлення сприяє поліпшенню якості мовленнєвої діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями (Л. Виготський, І. Єременко, В. Петрова, Б. Пінський, Ю. Пумпутіс, І. Соловйов, Ж. Шиф та ін.). Комунікаційна активність цієї категорії школярів, як правило, нестійка, недостатньо глибока і поверхнева. За будовою вона більш дифузна і реактивна, за характером – менш диференційована і усвідомлена, ніж у дітей без порушень у розвитку. У школярів з інтелектуальними порушеннями зі значними труднощами

формується мовленнєва активність, пов'язана з виконанням навчальних завдань [35, с. 116].

Дослідження проводилося за п'ятьма напрямками: сприйняття букв, форма букв, слово і словоформа, поєднання слів, складання речень / висловлень. Вивчення сприйняття букв включало п'ять завдань; вивчення уявлень про форму букв три завдання; слово і словоформу – три завдання; поєднання слів – два завдання; складання речень / висловлень – три завдання. Загальної кількості завдань налічувалось 17. Час відповідей на питання не обмежувалося. При виникненні труднощів дітям надавалася допомога у вигляді додаткового словесного пояснення, повторення інструкції завдання. Кількість завдань, що висувалися учням варіювалися. Із дітьми, що допустили помилки, проводилася додаткова робота для виявлення причин помилок і труднощів.

Із метою запобігання втоми дітей ми проводили дослідження протягом кількох занять. При виділенні груп дітей в залежності від ступеня сформованості комунікаційної активності, ми вибрали такі критерії успішності виконання завдань [35, с. 118]: прийняття дитиною завдання; правильність і повнота відповідей, способи виконання завдання; самостійність виконання завдання; зацікавленість у виконанні завдань; прийняття допомоги тощо.

Прийняття дитиною завдання. У процесі вивчення для нас важливо було створити таку ситуацію, в якій навіть складні завдання приймалися б дитиною охоче. Прийняття завдання є першим, необхідною умовою виконання завдання. Ми мали на увазі готовність дитини виконати запропоноване завдання, мотивацію до роботи незалежно від якості самого виконання.

Правильність і повнота відповідей, способи виконання завдання. Відповідь вважалася правильною, якщо завдання дитиною виконувалося точно і самостійно, без підказок експериментатора. Дії дитини відповідали умовам даного завдання. Дитина з першого разу розуміла завдання,

відповідала на запитання експериментатора; відповіді дитини були чіткими. Відповідь вважався частково правильною, якщо допускалися при виконанні завдання неточності. Іноді достатньо було повторення інструкції до завдання. Неправильною вважалася відповідь, якщо діти при перших же труднощах переключалися на інші дії при виконанні завдань допускали грубі помилки, відмовлялися від допомоги експериментатора.

Самостійність виконання завдання. Дитина розуміла завдання, виконувала завдання самостійно, відповідала на запитання експериментатора, не перепитувала експериментатора. Зацікавленість у виконанні завдань виявлялася повсякчас. Як правило, після закінчення виконання діти виявляли готовність до продовження роботи.

Прийняття допомоги. Під прийняттям допомоги, ми розуміємо, що дитині при виконанні завдань постійно була потрібна додаткова допомога експериментатора: додаткове словесне пояснення; повторення інструкції завдання; указівки помилок; емоційна підтримка у вигляді похвали, посилення ігрової мотивації.

Система оцінювання розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку:

1-ша група (1 бал) Правильне і самостійне виконання виконання завдань. Діти, які брали завдання, із задоволенням відгукувалися на запрошення дорослого включитися в гру, розуміли завдання з першого разу і виконували його правильно і самостійно. Відповідали на запитання експериментатора чітко. При виконанні завдання у дітей спостерігався стійкий спрямований, інтерес. При отриманні нового завдання зазначалося цікавість. Як правило, після закінчення виконання діти виявляли готовність до продовження гри. За виконання завдань дітям даної групи не була потрібна додаткова допомога експериментатора у вигляді повторення інструкції, уточнюючих питань, емоційної підтримки.

2-га група (0,5 балів) Брили завдання, але допускали неточності.

Ці діти часто перепитували експериментатора, відповідали не чітко. Діти брали допомогу експериментатора у вигляді додаткового словесного пояснення. За допомогою уточнюючих питань. Діти виправляли свої помилки. Іноді, для правильної відповіді, достатньо було повторення інструкції до завдання. Діти даної групи частіше відволікалися, ніж випробовувані 1-ї групи, тому їм була потрібна емоційна підтримка з боку експериментатора: похвала, спонукання до продовження роботи, посилення ігрової мотивації.

3-тя група (0,25 балів) Виконання завдання з помилками.

Діти, які брали завдання, але виконували його неправильно, погано орієнтувалися в завданні, при його виконанні допускали помилки, відмовлялися від допомоги експериментатора або допомога експериментатора не допомагає дітям виконати завдання правильно. Діти даної групи виявляли високу ступінь імпульсивності, неуважності, загальною неорганізованості. На етапі пояснення завдання вони намагалися вслухатися в слова дорослого, не могли зосередитися. Про це свідчили сторонні висловлювання, прояви моторної розгальмованості. У деяких дітей при перших же труднощах відбувалася «втрата» інструкції, дитина переключалася на інші дії. Вони не допомагали собі жестами. На пропозицію експериментатора «допомогти собі пальчиком» найчастіше діти не відповідали або використовували жести спонтанно. Діти не стежили за рукою експериментатора при вказівці на предмети, тому в якості практичної допомоги доводилося діяти рукою дитини. По ходу виконання завдання у дітей даної групи помітно наростало емоційне напруження. Про це свідчили ознаки рухового занепокоєння: притопування ногами; повороти то в одну, то в іншу сторони; надування щік тощо.

4-та група (0 балів) Не брали завдання.

Не виявили інтересу до завдань. Відмовилися від допомоги експериментатора. Свою відмову багато дітей мотивували незнанням або небажанням виконувати завдання.

Метою цих завдань є виявлення розвитку комунікації та виявлення труднощів, що виникають під час її формування (Додаток А).

Мета першої групи завдань – виявити особливості сприйняття букв (літер), що є складовою розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями (Додаток А). У першій групі завдань, яка спеціалізувалася на кількісних уявленнях учнів, ми перевіряли чи знає дитина назви букви та їх послідовність, чи вміє розташовувати букви в логічній послідовності, чи співвідносить букву з відповідним звуком, що свідчить про специфіку розвитку комунікаційної активності.

Такі завдання викликали деякі труднощі у дітей. Діти не знали, звідки потрібно починати називати букви. Діти важко відповісти на запитання «Яка це буква і який звук їй відповідає?». Вони щоразу починали називати букви знову, але не могли підібрати відповідний звук до букви. Ці уявлення у більшості дітей не сформовані, діти не помічають помилки відповідності звуку і букви та ін.

Також у цій групі завдань діти порівнювали групи букв, що відносяться до однієї групи, наприклад, голосні, що також впливало на розвиток комунікації учнів. Загалом діти добре знайомі з визначеннями голосні – приголосні. Діти плуталися в назвах груп літер та ін.

Мета другої групи завдань – виявити сформованості уявлень про форму букв, що свідчить про розвиток комунікаційної активності зазначеної категорії дітей (Додаток А). Усі завдання у цій групі виявляли вміння у дитини ідентифікувати букву за формою, складати односкладові, двоскладові та складні слова, ідентифікувати і називати склади і слова, співвідносити їх між собою, поєднувати у прості словосполучення. У цій групі за допомогою завдань доцільно перевіряти вміння дитини ідентифікувати букви, показувати їх та співвідносити між собою. В основному діти плутали подібні по графічному зображенню форми: букви, слова і слоформи. Під час називання літери експериментатором, діти швидко забували назви і при повторному виконанні допускали помилки. Також, діти повинні були

ідентифікувати букви за відповідними зображеннями, що також викликало у них труднощі.

В основному виконання завдань щодо розвитку комунікації цього типу були виконані без зайвих турбот, особливо у дітей, називання букв. Діти плутали назви окремих букв, які вживаються досить рідко, наприклад, й, ь та ін, плутали назви схожих по графічному зображенню букви, наприклад, г, т, відволікалися від виконання завдання.

Мета третьої групи завдань – виявити особливості сформованості уявлень про слово і словоформу, що характеризує формування комунікаційної активності, зокрема учнів з інтелектуальними порушеннями (Додаток А).

Учні виявляли вміння визначати букву, склад, слово і словосполучення, складати послідовний ряд букв, орієнтуючись на склад (відкритий і закритий). Візуально співвідносити букви і слова між собою. Частина дітей зовсім не орієнтовані у сполученні букв і слів, намагалися «силою» поєднати букви і слова між собою, не використовували пошукове орієнтування.

Також діти не виявляли вміння виконувати завдання на написання (зображення) тієї чи іншої букви та / або складу за словесною інструкцією. Діти писали (зображували) подібні букви та склади, слова. Це свідчить про неточність розуміння дітьми словесної інструкції експериментатора. Ніхто не відмовився від виконання завдань зазначеної групи.

Мета четвертої групи завдань – виявити особливості просторових відносин, уміння розрізняти і диференціювати, поєднувати слова у словосполучення, що виявляє сформованість мовленнєвої активності учнів з інтелектуальними порушеннями (Додаток А).

У цій групі завдань, ми діагностували особливості словникового запасу дитини, необхідного для розуміння інструкції та самостійного поєднання слів у словосполучення. Діти плутали словоформи, не могли правильно поєднати їх у запропоновані зразки. Більшість дітей змогли правильно поєднати слова у словосполучення. Майже половина всіх дітей зовсім не змогла виконати

завдання за словесною інструкцією. Діти зазначеної категорії мали деякі труднощі під час виконання цього завдання. Просторові відносин, вміння орієнтуватися на аркуші паперу, в просторі, вміння диференціювати право – ліво, верх – низ, середину, практично ніхто з досліджуваних дітей не зміг правильно виконати такі завдання. Діти не розуміли завдання і відволікалися на несуттєві ознаки слів. Часто механічно починали поєднувати слова у словосполучення у запропонованих зразках.

Мета п'ятої групи завдань – виявити вміння складати словосполучення у речення та будувати прості речення / прості висловлювання, що є показником формування комунікаційної активності учнів з інтелектуальними порушеннями (Додаток А).

Завдання зазначеної групи спрямовані на виявлення умінь дитини щодо усного та письмого зв'язного висловлювання. Вивчалось визначення дітьми можливостей зв'язку слів, словоформ, речень у комунікаційному потоці. Більшість дітей змішували слоформи, положення слів у простому реченні, плутаючи їх та ін.

Також, запропоновані завдання спрямовані на виявлення уявлень дитини про зв'язне мовлення. Ніхто з дітей не зміг виконати завдання правильно. Ці діти не мали уявлень про здатність до усного та письмого зв'язного висловлювання.

Таким чином, запропоновані завдання щодо розвитку комунікаційної активності учнів з інтелектуальними порушеннями спрямовані на дослідження як поодиноких (буква, слова, словоформа, речення, вислів) а також комплексних компонентів (побудова словосполучення, речення і вислову) цілісного значення комунікаційної активності зазначеної категорії учнів молодшого шкільного віку.

2.3. Аналіз результатів констатувального експерименту

У результаті дослідження нами були виявлені особливості розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку. Це і дало нам можливість порівняти зазначені особливості двох груп експериментальної і контрольної (Таблиця 2.2.)

Таблиця 2.2

Сформованість комунікаційної активності учнів з інтелектуальними порушеннями на констатувальному етапі експерименту (%)

Групи завдань	Відповідь на 1-шу групу		Відповідь на 2-гу групу		Відповідь на 3-тю групу		Відповідь на 4-ту групу	
	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.
Сприйняття букв	18%	20%	20%	18%	58%	63%	3%	3%
Форма букв	10%	7,5%	22%	25%	54%	60%	2%	4%
Слово і слоформа	16%	10%	30%	30%	67%	72%	5%	8%
Поєднання слів	10%	6%	15%	11%	42%	49%	7%	0%
Складання речень / висловлень	11%	5%	19%	14%	39%	40%	2%	8%
Усього	13%	10%	21%	19%	52%	57%	4%	5%

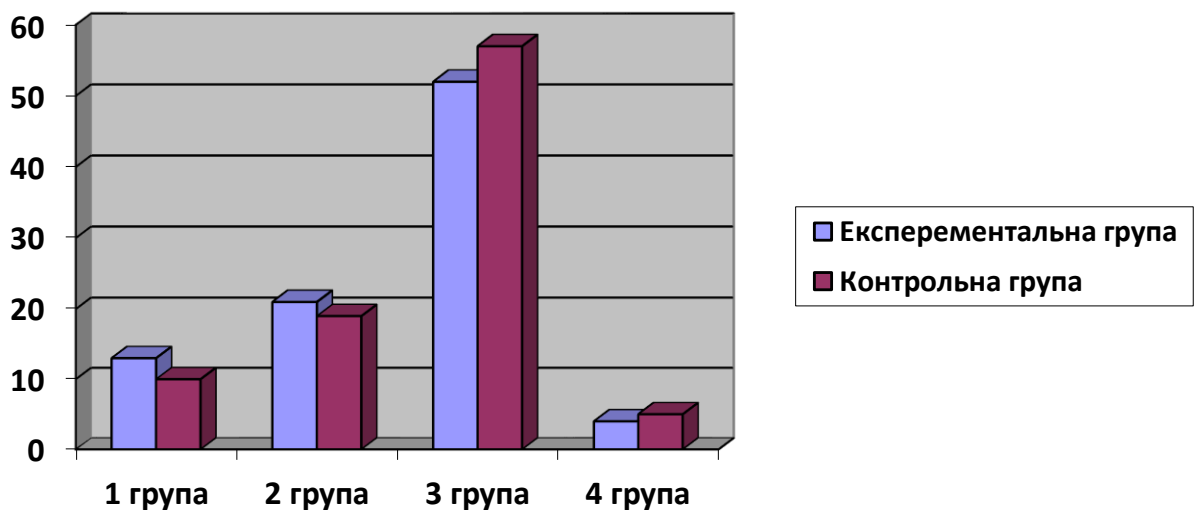

Рис. 2.2. Порівняльна оцінка сформованості комунікаційної активності на констатувальному етапі експерименту

На рис. 2.2. чітко простежується, що особливості розвитку комунікації сформовані на недостатньому рівні, як у експериментальній так і у контрольній групі, вони однаково низькі.

Першу групу відображає такий показник 13% експериментальна і 10 % контрольна. До другої групи відносяться 21% експериментальної і 19% контрольної групи. До третьої 52% експериментальна і 57 % контрольна. До четвертої групи відноситься 4% експериментальна група і 5 % контрольна. Аналіз результатів констатувального етапу експерименту виявив необхідність підвищення рівня розвитку комунікації учнів з порушеннями інтелекту.

Отже, у результаті констатувального експерименту було вивчено групи стану сформованості комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку та встановлено причини труднощів, що виникають при їх формуванні. Аналіз отриманих відповідей показав, що у більше половини дітей особливості розвитку комунікації не сформовані, або відбувається повільно і спотворено. На сучасному етапі розвитку спеціальної освіти, вважаємо за можливе вдосконалення методики розвитку комунікаційної активності в учнів з інтелектуальними порушеннями за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій.

Висновки до розділу 2

У сучасній психолого-педагогічній літературі розвиток комунікації розглядається як складова частина цілісного розвитку дитини молодшого шкільного віку, зокрема з інтелектуальними порушеннями. Експериментально, і практично доведено, що своєрідність в психічному розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями вимагає забезпечення особливого підходу до формування комунікаційної активності.

Здійснений нами аналіз існуючих програмних продуктів і методичних посібників, що спеціальна освіта має поки незначні дослідження в галузі

застосування інформаційно-комунікаційних технологій для розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку. У спеціальній освіті відсутня концепція розробки та програмне забезпечення, для навчання даної категорії дітей за допомогою інноваційних технологій.

Виходячи з висновків, впливає необхідність проведення дослідження розвитку комунікації в учнів з інтелектуальними порушеннями за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій навчання.

РОЗДІЛ 3.

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОЗВИТКУ КОМУНІКАЦІЇ УЧНІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ ШЛЯХОМ ЗАСТОСУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

3.1. Зміст і методика формувального етапу дослідження

Формувальний етап дослідно-експериментальної роботи, тривав 12 навчальних тижнів (з вересня по листопад). В експерименті взяли участь 18 учнів із порушеннями інтелектуального розвитку легкого ступеня. Усі діти були обстежені, за методикою констатувального експерименту (розділ 2), результати дозволили вважати дану групу репрезентативною.

Із цими дітьми було проведено 12 індивідуальних і 12 групових занять. Заняття проходили, два рази на тиждень, у першій половині дня, у вівторок і четвер, протягом 30 хвилин, що відповідало санітарно-гігієнічним вимогам. У ході експерименту група дітей з 9 осіб з порушеннями інтелекту легкого ступеня виступала, як контрольна, в якій наше втручання обмежувалося тільки традиційним навчанням і двома діагностичними зрізами – на початку і наприкінці експерименту. А в експериментальній групі, ми провели два діагностичні зрізи, на початку і наприкінці експериментального навчання з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Експериментальне навчання включалося в педагогічний процес спеціального закладу загальної середньої освіти.

Мета групових занять – закріплення дітьми нового пізнавального матеріалу, формування і розвиток комунікаційних уявлень і практичних навичок. У групових формах роботи забезпечувалися сприятливі умови для розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями, уміння взаємодіяти, вільно вести мовленнєву діяльність.

При проведенні групових занять кількість персональних комп'ютерів (планшетів) у кабінеті відповідало числу учнів. При меншій кількості одиниць техніки можливе використання мультимедійного проектора, який відрізняється невеликими габаритами і дозволяє подати матеріал більш наочно.

При проведенні занять ми реалізовували диференційований підхід у навчанні, заснований на обліку психологічних особливостей дітей молодшого шкільного віку зазначеної категорії при формуванні комунікаційної активності і виділення груп молодших школярів залежно від ступеня сформованості мовленнєвих уявлень в результаті констатувального дослідження.

Протягом усього навчання робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями, відрізнялася особливою докладністю, більш ретельним опрацюванням змістовної сторони всіх видів завдань.

На перших заняттях знайомства з комп'ютером, оволодіння дітьми навиком користування «мишею», де дітям пропонувалися найбільш прості варіанти ігрових вправ, також під час пропонування нових видів роботи педагог здійснював керівництво на всіх етапах діяльності дітей, вчив аналізувати задані умови. Для того щоб уникнути формальних, необдуманих рішень тут частіше була потрібна додаткова допомога педагога в вигляді практичної допомоги: вказівного жесту; додаткового словесного пояснення; повторення інструкції завдання; вказівки помилок тощо.

Деякі діти виявляли високу ступінь імпульсивності, неуважності, загальну неорганізованість, тому робота з ними надавалася складніше, головним чином, в емоційно-поведінковому плані. Серйозною перешкодою в роботі була їх розгальмованість, відволікання дитини, що і впливає на якість його роботи. На етапі демонстрації завдання діти з інтелектуальними порушеннями не намагалися вслухатися в слова дорослого, не могли зосередитися, що призводило до бездумних, випадкових спроб при виконанні

завдань. Цим дітям виявлялася велика емоційна підтримка у вигляді похвали, посилення ігровий мотивації, спонукання до продовження роботи [35, с. 118].

У процесі навчання вони обов'язково потребували систему заохочень, у вигляді призових об'єктів, наприклад, зображення усміхненого смайла і звукового супроводу – оплесків. У кінці заняття, виконавши завдання, діти отримували заохочувальні картки із зображенням персонажів гри або характерних предметів, використовуваних у грі. Заохочення правильних рішень позитивно позначалося на мотивації дітей у подальшій роботі, у підтримці ініціативи і самостійності.

Особливе значення на всіх етапах навчання ми надавали індивідуальній роботі, побудованій з урахуванням індивідуального ритму діяльності дитини і спрямованій на подолання тих труднощів, які були властиві тільки йому. Це було надзвичайно важливим, оскільки навіть в середині однієї групи за рівнем сформованості у учнів з інтелектуальними порушеннями комунікаційної активності темпи просування вперед виявлялися різні [35, с. 118].

Протягом усього навчання у дітей зберігалися стійкі труднощі, пов'язані з диференціюванням правої – лівої частин тіла, напрямків у просторі і на площині, використанням словесних позначень простору. Разом з тим, опора на ігровий практичний досвід дітей, повторне використання завдань електронного посібника на закріплення просторових уявлень, наповнених доступними, великими, яскравими і барвистими зображеннями, і тут призвели до виразних позитивних змін.

Індивідуальна робота проводилася також з тими дітьми, яким була потрібна додаткова допомога у відпрацюванні навичок роботи з комп'ютерною «мишкою». Для них була передбачена можливість надання допомоги дефектологом. При неможливості навести курсор «миші» на об'єкт, діти могли використовувати замість комп'ютерної «миші» – клавіатуру, так як при роботі з клавіатурою пропонувалося діяти за

допомогою одного вказівного пальця провідної руки, не охоплюючи «мишу» пальцями [35, с. 119].

Індивідуальні заняття не тільки пропонувалися тим дітям, яким була потрібна додаткова допомога у розвитку комунікації, а також для перевірки засвоєння дітьми мовленнєвих знань. Така допомога активізувала можливості формування і розвитку комунікаційної діяльності кожної дитини.

На перших заняттях з використанням електронного посібника для нас було особливо важливо, щоб дитина могла почати виконувати ігрове завдання відразу. До його приходу було підготовлено заздалегідь випробуване завдання електронного посібника з відповідної теми. Учні ми надавали досить часу, щоб засвоїти новий матеріал або закріпити раніше вивчений. Інструкції давалися чіткі, короткі, що складаються з простих речень («Що це? Назви ці букви»; «Що це? На що схожа ця літера?»). Постійно заохочувалися досягнення, в небагатослівній формі («Молодець!», «Чудово!»).

При проведенні з дітьми з інтелектуальними порушеннями корекційно-розвиваючих занять з використанням електронного посібника доцільно створювати умови, що дозволяють поєднувати ігрові завдання електронного посібника з традиційним заняттям. Комп'ютер доповнював його, входячи в структуру заняття.

Структурно слід визначити заняття з формування наступних складових комунікаційної активності учнів з інтелектуальними порушеннями: підготовча частина, основна частина, зорово-рухова гімнастика, заключна тощо.

Завдання підготовчої частини – формування мотиваційної та інтелектуальної готовності за допомогою традиційних методів і засобів, до закріплення або засвоєння нового навчального матеріалу з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Завдання основної частини – засвоєння і закріплення комунікаційної діяльності в рамках двох змістовних тем, із використанням електронного

посібника. Безперервна тривалість перебування дитини біля екрану комп'ютера (за планшетом) на розвиваючих ігрових заняттях не перевищувала 10 хвилин. Для зняття напруги зору у дітей на п'ятій-шостій хвилині роботи з електронним посібником ми проводили однохвилинну зорову гімнастику. Ефективність зорової гімнастики забезпечувалася тим, що при виконанні спеціальних вправ відбувалося періодичне переключення зору з ближнього предмета на дальній, знімалася напруга з циліарного м'яза ока, активізувалися відновні процеси акомодативного апарату ока, внаслідок чого функція зору нормалізувалася. Зорову гімнастику під час роботи за комп'ютером ми проводили, не піднімаючи дітей з робочих місць.

Зорово-рухова гімнастика проводилася нами по закінченні роботи з комп'ютером і забезпечувала фізичну розрядку, до неї входили загально розвиваючі вправами вправи для зняття напруги очей.

Заклучна частина підводяться підсумки уроку. Повторюється вивчений матеріал, як в усній так і в письмовій формі. Домашнє завдання.

Проілюструємо заняття з використанням електронного посібника з розвитку комунікації на уроці української мови з теми «Побудова речень за даними словами (підметом, присудком, другорядними членами речення) з використанням ілюстрацій, серії сюжетних малюнків, предметів» (Додаток Б).

Із метою закріплення отриманих комунікаційних уявлень ми використовували електронний посібник. Укінці заняття, виконавши завдання, дитина отримувала заохочувальну картку із зображенням персонажів гри або характерних предметів, які використовуються в грі. Виявлені нами в дослідженні особливості розвитку комунікації служили орієнтиром для побудови матеріалу в електронному посібнику для розвитку комунікаційної діяльності.

Розвиток сприйняття букв за допомогою електронного посібника. У учнів з інтелектуальними порушеннями для більш повного і точного сприйняття навчального матеріалу, орієнтування в ньому; навчали дітей

називати букви, складати слова / речення / висловлювання; навчали формувати і розвивати звязне висловлювання, як в усній, так і в письмовій формах.

Корекційно-розвиваюча робота з формування сприйняття букв дітей відповідно до існуючої програми включала засвоєння навчального матеріалу, а також повторення і закріплення раніше вивчених знань за традиційними посібниками (ілюстраціями, предметами, іграшками тощо) ми використовували комп'ютерні завдання, засновані на графічно-ілюстративних можливостях: створення малюнкових зображень, включення фотографій, анімованих картинок, зображень зі звуковим супроводом, рухомих картинок, призових зображень тощо. При виконанні окремих завдань діти за допомогою «миші» управляли зображеннями на екрані монітора: вибирали одне правильне зображення з декількох, змушували зображення рухатися або змінюватися. При правильному виконанні завдання, для підвищення самооцінки і впевненості у своїх силах ми заохочували дитину призовим об'єктом зі звуковим супроводом. При неправильному виконанні завдання дитина поверталася на колишній рівень і пробував виконати завдання ще раз (Додаток В).

Розвиток уявлень про форму букв за допомогою електронного посібника. Ми навчали дітей співвідносити форму букви з відповідною формою; навчали асоціювати форми літер, з предметами (коло – літера о, гачок – літера г тощо); навчали складати одну букву з двох інших (палички і кола – літеру і); навчали комбінувати кілька форм для створення, цілісних зображень (два півкола – літера з).

Корекційно-розвиваюча робота з формування уявлень про форму букв у учнів з інтелектуальними порушеннями відповідно до існуючої програмою включала засвоєння нового матеріалу, а також повторення і закріплення раніше вивчених уявлень з використанням створеного нами електронного посібника. Ми пропонували комп'ютерні завдання, в яких, використовуючи можливості Microsoft Power Point, одну букву чи склад,

наприклад півколо, накладали на інше, показуючи дитині, чим відрізняються ці форми, закріплюючи їх назви. Дитині пропонувалося порівняти ці форми і знайти відмінності. Ми вчили дітей асоціювати форми з предметами. Дітям пропонувалися зображення предметів і завдання співвіднести ці предмети зі схожими буквами, формами. При виконанні, завдань із використанням комп'ютера існувала можливість накласти еталон (наприклад, відрізок (паличку) або коло) на той чи інший предмет, продемонструвавши дитині її помилки і допомогти дитині знайти причину помилки і виправити її. «Пожвавлення» правильно зібраної літери; яскраві кольори, можливість музичного супроводу підвищували мотивацію у дітей, стимулювало пошук правильної відповіді і попереджало або знімало втому.

Ми підбирали зображення лише тих букв / слів / словоформ, які добре знайомі дітям. Це робило завдання доступним для дитини. Діти в ході виконання завдання шукали потрібну форму, яка «сховалася» в тому чи іншому предметі. Комп'ютер дозволяв здійснити накладання форми-еталону на предмет для перевірки правильності виконання завдання. В якості об'єктів ми включали в електронний посібник не тільки графічні зображення букв, а й ілюстрації букв добре знайомі дитині, які за допомогою програми Microsoft Power Point в електронному посібнику постійно міняли, тим самим, ми сприяли подоланню обмеженості і стереотипності уявлень дітей про форму (Додаток В)

Розвиток уявлень про слово і словоформу за допомогою електронного посібника. Ми закріплювали вміння сприймати слово і його словоформу; формували у дітей уміння визначати частини мови, їх граматичні ознаки, співвідносити слова у словосполученнях та ін.

Корекційно-розвиваюча робота з формування уявлень про слово / словоформу включала засвоєння нового матеріалу, а також повторення і закріплення раніше вивчених уявлень з використанням створеного нами електронного посібника (Додаток В).

Розвиток уявлень про поєднання слів у словосполучення за допомогою електронного посібника. Ми закріплювали у дітей вміння орієнтуватися у мовленнєвому потоці; вчили поєднувати слова у групи, знаходити змістові та граматичні зв'язки між ними, будувати словосполучення та ін.

Корекційно-розвиваюча робота з поєднання слів у словосполучення у дітей з використанням електронного посібника включала переважно повторення і закріплення раніше вивченого матеріалу. Ми повторювали і закріплювали можливості лексем у мовленнєвому потоці, визначали особливості поєднання слів у словосполучення та ін. Зазначену роботу здійснювали з використанням традиційних засобів навчання, а закріплювалися за допомогою комп'ютера (планшета).

У комп'ютерних завданнях, спрямованих на закріплення вміння дитиною поєднувати слова, ми не тільки використовували створені за допомогою програми Microsoft Power Point завдання електронного посібника, а й пропонували дітям поспостерігати за створенням таблиць, схем в графічному редакторі Paint. При малюванні в графічному редакторі, ми намагалися правильно передати інформацію, створити відповідні схеми. Такі види роботи з комп'ютером сприяли формуванню уявлень про форму слова / словосполучення, розвивали просторові уявлення, викликали живий інтерес до нових знань (Додаток В).

Розвиток умінь складати речення / формувати зв'язні висловлювання за допомогою електронного посібника. Ми закріплювали у дітей знання і вміння складати речення / формувати зв'язні висловлювання; закріплювали вміння визначати просте і складне речення; будувати зв'язне висловлювання; розрізняти і називати частини речення / висловлювання та ін.

Корекційно-розвиваюча робота з розвитку умінь складати речення / формувати зв'язні висловлювання включала засвоєння нового матеріалу з використанням комп'ютера, а також повторення і закріплення матеріалу з

використанням комп'ютера раніше вивченого за допомогою традиційних методів і засобів навчання.

У завданнях електронного посібника нами була використана установка прозорого фону; послідовне накладення шарів, анімація, накладення предметів на зображення та інше (Додаток В).

Отже, робота на комп'ютері (планшеті) із використанням електронного посібника була спрямована на засвоєння, закріплення, уточнення, корекцію комунікаційних вмінь та уявлень, передбачених програмою навчання і виховання дітей шкільного віку з порушенням інтелекту. Комп'ютер дозволяв нам істотно посилити мотивацію дитини і зробити виконання завдань доступними для учнів з інтелектуальними порушеннями.

Комп'ютер (планшет) для дитини молодшого шкільного віку – загадковий предмет, що викликає великий інтерес. Комп'ютер привабливий для дитини, як будь-яка нова іграшка, і саме так вони в більшості випадків сприймають його. Тому у дитини практично немає психологічного бар'єру перед цією технікою. Ми використовуємо яскраві плоскі зображення, так як вони ближче і зрозуміліше дітям. Наприклад, у роботі з сприйняття букв, це були барвисті плоскі зображення комах, грибів, ялинок, машинок тощо. Передача інформації, за допомогою барвистого малюнка прискорює запам'ятовування змісту, робить його більш осмисленим, довготривалим.

Для підсилення мотивації у навчанні дитини ми намагалися усунути одну з найважливіших причин негативного відношення до занять – неуспіх, обумовлений нерозумінням, прогалинами в знаннях. Тривалий неуспіх, який часто переживає дитина з інтелектуальними порушеннями, не тільки негативно позначається на розвитку її діяльності, формуванні її психічних процесів, але і на становленні особистості учня в цілому; з'являються такі небажані якості, як невпевненість, тривожність, відмова від діяльності, небажання співпрацювати з дорослим.

Комп'ютер (планшет) дозволяє усунути ситуацію неуспіху, оскільки, працюючи на комп'ютері, дитина, отримує можливість довести рішення

задачі до кінця, спираючись на необхідну допомогу. Одним з джерел мотивації є цікавість. Можливості комп'ютера тут – невичерпні. Він дозволяє занурити дитину в певну ігрову, ситуацію, викладаючи: матеріал з ілюстраціями, фотографіями, анімаційними картинками, картинками із звуковим-супроводом, що сприяє розвитку інтересу до занять. Дітям з інтелектуальними порушеннями важко правильно сприймати картинку, тому на екрані ми пропонували дуже прості сюжетні картинки, на яких присутній тільки один або декілька предметів (два-три), нескладних за своєю структурою.

У процесі формування пізнавальної активності у учнів з інтелектуальними порушеннями доцільно виділяли роботу над розвитком і збагаченням мовлення дітей. Ми використовували комп'ютер як засіб, що спонукає дітей до словесних висловлювань, що закріплює або сприяє запам'ятовуванню специфічних термінів, слів, що характеризують кількість, величину, тимчасові, геометричні уявлення.

У результаті експериментального навчання з розвитку комунікації нами створено електронний посібник, пов'язаний з використанням комп'ютера як засобу формування та розвитку комунікаційної діяльності у учнів з інтелектуальними порушеннями.

3.2. Аналіз результатів формувального експерименту

Для оцінки рівня розвитку комунікації молодших школярів з інтелектуальними порушеннями була проведена контрольна частина дослідження, яка включала ті ж методики, які були застосовані нами на початку експерименту. Результати були отримані після навчання учнів з інтелектуальними порушеннями експериментальної групи з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера (планшета).

Для визначення рівня сформованості пізнавальної активності було проведено діагностичне обстеження дітей контрольної та експериментальної груп. Результати відображені в Таблиці 3.1.

Розглянемо рівень розвитку комунікації на заключному етапі експерименту в експериментальних і контрольних групах.

Таблиця 3.1

Таблиця розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями (%)

Групи завдань	Відповідь на 1-шу групу		Відповідь на 2-гу групу		Відповідь на 3-тю групу		Відповідь на 4-ту групу	
	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.
Сприйняття букв	70%	40%	20%	18%	10%	25%	0%	0%
Форма букв	50%	20%	35%	22%	15%	40%	3%	10%
Слово і слоформа	55%	25%	30%	15%	15%	40%	0%	12%
Поєднання слів	40%	5%	54%	25%	30%	70%	5%	1%
Складання речень / висловлень	45%	5%	30%	25%	25%	65%	0%	5%
Усього	52%	19%	34%	22%	19%	48%	2%	5%

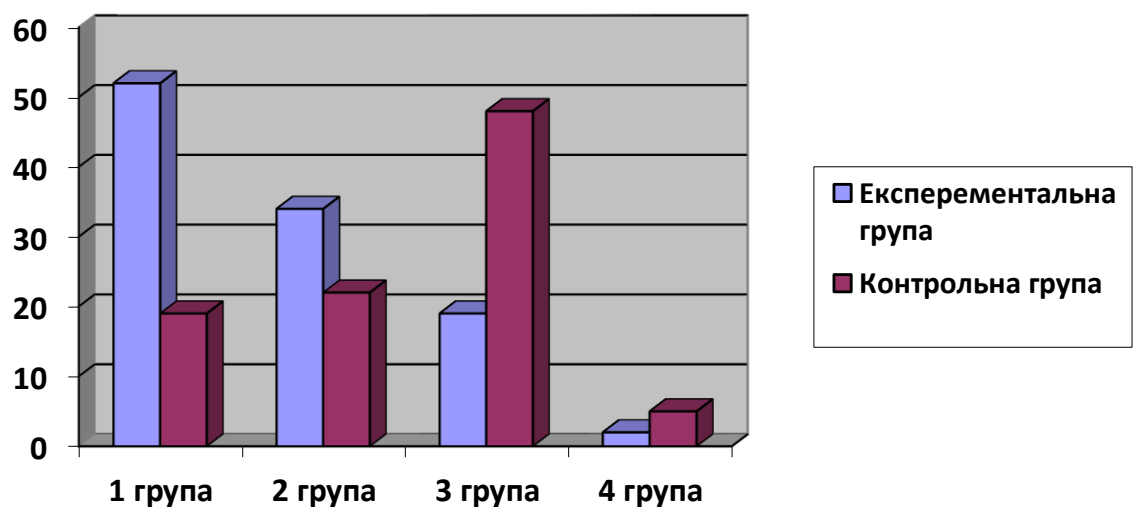

Рис. 3.1. Розвиток комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями експериментальних і контрольних груп

Таблиця 3.2.

Таблиця розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями на початку і в кінці експериментального дослідження

	Розробили обстеження розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями			
	На початку експерименту		В кінці експерименту	
	Екс. гр.	Контр. гр.	Екс. гр.	Контр. гр.
1 група	13%	10%	52%	19%
2 група	21%	19%	34%	22%
3 група	52%	57%	19%	48%
4 група	4%	5%	2%	5%

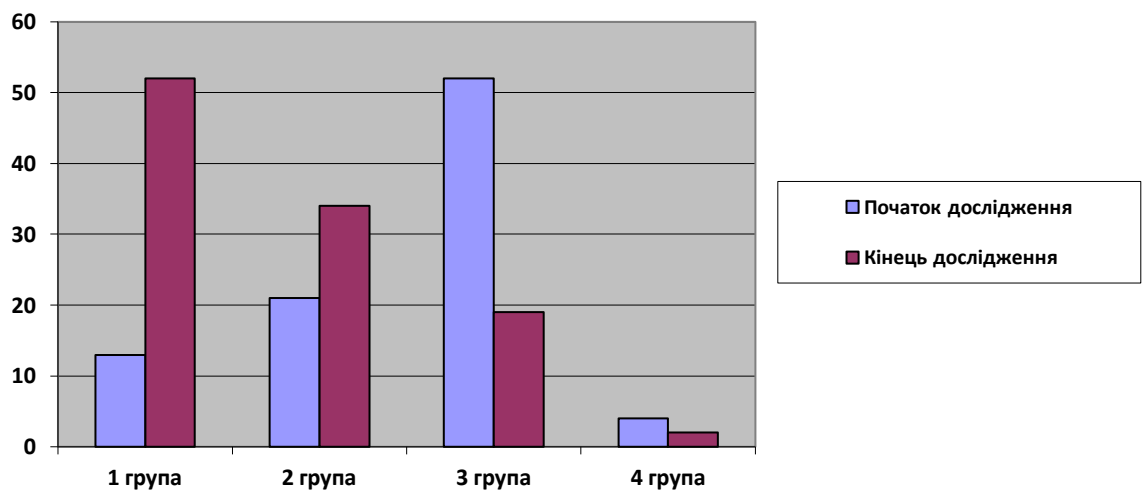

Рис. 3.2. Порівняльна оцінка рівня розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями на початковому та кінцевому етапі дослідження експериментальної групи

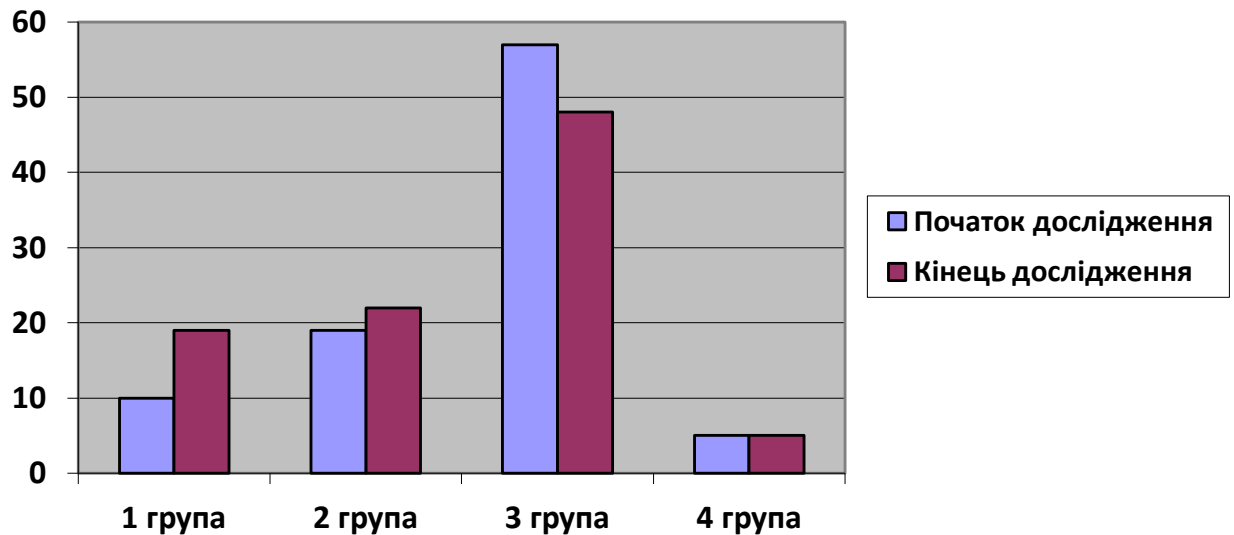

Рис. 3.3. Порівняльна оцінка рівня розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями на початковому та кінцевому етапі дослідження контрольної групи

На початковому етапі дослідження експериментальної групи 13% школярів 4-х класів становили 1-у групу, 21% дітей 2-у групу, 52% - 3-ю і 4% - 4 групу.

На заключному етапі експериментального дослідження більше половини школярів (52%) експериментальних груп навчання склали 1-у групу.

Ці діти охоче вступали в контакт з експериментатором, самостійно правильно виконували завдання. Вони оволоділи комунікаційними навичками. Усі учні правильно називали букви, складали з них склади, слова і словоформи, формували прості речення / зв'язні висловлювання. Перераховані вище показники і складають позитивну динаміку у розвитку комунікаційної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями. Діти даної групи правильно сприймали інструкцію і самостійно визначали букви, складали слова, прості речення / зв'язні висловлювання; мали уявлення про форму букви / слова / словосполучення / речення, без особливих труднощів виконували запропоновані завдання.

34% дітей увійшли в 2-у групу. Ці діти також вступали в контакт з експериментатором, але проявляли меншу самостійність при виконанні завдань, у них менше сформована комунікація за наступними показниками. Діти були більш непосидючі, ніж випробовувані 1-ї групи, тому їм була потрібна допомога активізуючого характеру. Діти відчували труднощі в комунікації, в умінні порівнювати букву / слово / словосполучення / речення та ін.

Діти зазначеної групи відчували труднощі при побудові словосполучення, складанні речення та ін. Орієнтуючись у схемах, за додатковою допомогою педагога, учні недостатньо володіли словесними інструкціями, мали не багатий словниковий запас. У всіх дітей даної групи спостерігалися труднощі при визначенні словоформ з характерними ознаками для кожної частини мови, з помилками діти співставляли слова. Використовуючи допомогу експериментатора, у вигляді навідних запитань свої відповіді або дії випробовувані виправляли і доповнювали. При виконанні завдань у всіх дітей даної групи відзначався інтерес до занять з розвитку комунікаційної активності.

Лише 19% дітей, що брали участь в експерименті, склали 3-ю групу. У дітей даної групи комунікація не була сформована. Діти не розуміли завдання і відволікалися на несуттєві ознаки предметів. Їх вирізняла мала частка самостійність і низький темп роботи, вони не могли давати повні відповіді. Часто, щоб зрозуміти суть завдання, дітям потрібне кількаразове повторення інструкції експериментатором, навідні запитання. Тим не менш, допомога експериментатора не допомагає їм правильно виконати запропоноване завдання.

2% становили діти, що увійшли у 4-у групу, на заключному етапі навчання у експериментальних групах.

Таким чином, на початку експерименту контрольної групи 10 % увійшли до 1-ї групи, 19 % увійшло до 2-ї групи, 57% до 3-ї групи, 5% до четвертої групи.

Відповідно до цього, наприкінці експерименту тільки в контрольній групі суттєвих змін не трапилось. 19% школярів увійшли в 1 – у групу, 22% контрольних груп склали 2-у групу, майже половина 48% 3-ю групу і 5% – 4-ту групу. Ефективність розробленої моделі навчання підтверджується тим, що рівень розвитку комунікації в учнів з інтелектуальними порушеннями експериментальних груп став значно вище, ніж у школярів зазначеної категорії контрольних груп. Половина випробовуваних контрольної групи увійшли до 3-ї групи, тоді як більша частина дітей експериментальної групи – у 1-у і 2-у групи.

Аналіз результатів дослідження на заключному етапі показав істотне підвищення рівня розвитку комунікації в експериментальних групах, працювали з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера, в той час як в контрольних групах перехід дітей на більш високий рівень незначний. Грунтуючись на кількісних даних, можна стверджувати, що застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера, в спеціальній освіті ефективно для розвитку комунікації учнів досліджуваної категорії.

Таким чином, на кінці експериментального дослідження відбувся поступовий перехід учнів з інтелектуальними порушеннями з одного рівня сформованості комунікації на інший, що дало можливість збільшити кількість дітей з більш високим рівнем сформованості комунікаційної активності за допомогою використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера. Статистична обробка результатів проведеного експерименту підтвердила ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера, для формування комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями.

3.3. Методичні рекомендації щодо розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями шляхом застосування інформаційно-комунікаційних технологій

Психологічна готовність до життя в інформаційному суспільстві, початкова комп'ютерна грамотність, формування інформаційної культури учнів, найдоцільніше здійснювати з опорою на знання, уміння і навички, здобуті у молодшому шкільному віці. Все це висуває якісно нові вимоги і до шкільної освіти, зокрема спеціального освітнього простору.

Стандартизація освіти пов'язана також з тим, що відбувся перехід освітнього процесу на нові, більш вільні форми його організації, зміна статусу багатьох закладів освіти, введення нових навчальних планів, більш вільний вибір навчальних курсів та обсягів їх вивчення, створення нових технологій навчання, зумовили орієнтацію навчального процесу на використання інформаційно-комунікаційних технологій [35, с. 120].

Комп'ютери стали широко використовуватися в освіті, з'явився термін – «інформаційна технологія навчання». Інформаційно-комунікаційні технології розвивають ідеї програмованого навчання, відкривають зовсім нові, ще не досліджені технологічні варіанти, пов'язані з унікальними можливостями сучасних комп'ютерів (планшетів) і комунікацій. Комп'ютерні (нові інформаційні) технології навчання – це процеси підготовки та передачі інформації тому, кого навчають, за допомогою комп'ютера [35, с. 134].

Умовою ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій є наявність устаткованими комп'ютерами класів і спеціалізованих комп'ютерних програм для розв'язання навчальних і корекційних завдань в різних змістових галузях освіти учнів з інтелектуальними порушеннями.

Можна виділити позитивні особливості роботи з комп'ютерною навчальною програмою, що є основою інформаційно-комунікаційних технологій: скорочення часу вироблення технічних навичок учнів;

збільшення кількості тренувальних завдань; досягнення оптимального темпу роботи учня; перетворення учня на суб'єкт навчання (так як програма вимагає від нього активного управління); застосування в навчальній діяльності комп'ютерного моделювання реальних процесів; забезпечення навчання матеріалами із віддалених баз даних, використовуючи засоби телекомунікацій; набуття діалогу з програмою характеру навчальної гри, що у більшості учнів підвищує мотивацію навчальної діяльності.

Потрібно враховувати і недоліки: відсутність емоційності діалогу з програмою; не завжди враховані програмістами особливості конкретної групи учнів; майже повна відсутність розвитку мовлення, графічної та писемної культури учнів; виникнення, крім помилок у вивченні навчального предмету, яких учень допускається і на традиційних уроках, також технологічних помилок – помилок роботи з комп'ютерною програмою; подання навчального матеріалу, як правило, в умовній, надто стисnutій та одноманітній формі; обмеження контролю знань кількома формами – тестами або програмованим опитуванням; наявність спеціальних знань самого вчителя.

Недоліків у використанні інформаційно-комунікаційних технологій не менше, ніж переваг. Відмовлятися від комп'ютера в навчанні не можна, але не можна і зловживати комп'ютеризацією. Потрібно виробити критерії корисності використання комп'ютерів на уроці для кожної вікової групи по окремих темах [35, с. 139].

Корекційна робота з дітьми з інтелектуальними порушеннями передбачає використання спеціалізованих або адаптованих комп'ютерних програм (головним чином навчальних, діагностичних і розвиваючих). Ефект їх застосування, залежить від професійної компетенції педагога, вміння використовувати нові можливості, включати інформаційно-комунікаційні технології, зокрема комп'ютерні, в систему навчання кожної дитини, створюючи більшу мотивацію і психологічний комфорт, а також надаючи дитині свободу вибору форм і засобів діяльності.

У зв'язку з вище зазначеним варто розглянути існуючі комп'ютерні педагогічні програмні засоби. 1) Програмний засіб навчального призначення «Педагогічний програмний засіб освітньої галузі», «Українська мова»: граматики 1, 2, 3, 4; 5–9 класи. Увесь курс складається з певної кількості уроків, що відповідає навчальній програмі. Кожен урок розкриває конкретну тему згідно з навчальною програмою та містить засоби для пояснення необхідної теми: текст, статичні та динамічні схеми, моделі, анімації, малюнки, світлини, аудіо- та відеофрагменти тощо. Для перевірки знань передбачено контрольні запитання та завдання, тести для самоконтролю та контролю. Інформацію про результати роботи учнів учитель може переглядати на головному комп'ютері у зведеному вигляді та по кожному учню окремо.

Крім того, програмний засіб містить довідникову інформацію: довідку по роботі з інформаційно-комунікаційними технологіями, словник термінів і понять, іменний покажчик. Ще одним важливим засобом є «Конструктор уроків», за допомогою якого вчитель може створити уроки за власною методикою, а також відредагувати уроки відповідно до власних методичних уподобань.

Програмний засіб орієнтований на сучасні форми навчання із забезпеченням сумісності з традиційними навчальними матеріалами в повній відповідності з документами, що регламентують зміст освіти. Створення інформаційного забезпечення дає можливість для досягнення наступних педагогічних цілей: підтримка групових та індивідуальних форм навчання в умовах класно-урочної системи організації навчального процесу; створення комфортних умов комп'ютерної підтримки традиційних і новаторських технологій навчання; підвищення пізнавальної активності учнів; забезпечення диференційованого підходу до вивчення предмета; формування навичок розв'язування задач практичного та дослідницького характерів; структуризація змісту навчання та активізації опорних знань [35, с. 120].

2) «Сходинки до інформатики». Зазначений програмний комплекс вміщує завдання, виконуючи які учень разом з анімаційними героями пізнають ази та закріплюють знання з предметів: інформатики, математики, природознавства, української мови, англійської мови, формуючи тим самим пізнавальну активність.

Найзручнішим способом організації роботи з навчальним програмним комплексом у комп'ютерному класі є використання локальної комп'ютерної мережі. При цьому всі програми і файли їх параметрів та завдань зберігаються на єдиному комп'ютері (сервері) і запускаються на учнівських комп'ютерах через мережу. Необхідно, щоб мережевий ресурс з файлами програм був доступний з учнівських комп'ютерів тільки для читання/виконання, але не для зміни/запису/видалення. Такий спосіб організації дозволить учителю, готуючи програму до уроку, встановити всі необхідні параметри, і вони автоматично будуть використані програмою, коли вона буде запущена по мережі з сервера на учнівських комп'ютерах.

Якщо ж комп'ютерний клас не обладнаний мережею, необхідно після встановлення бажаних параметрів закрити її, встановити атрибут «Тільки читання» у файлах «ini» та «rgm», що використовує ця програма, і скопіювати ці файли на всі учнівські комп'ютери у відповідні папки програм. Не забути заборонити доступ на зміну цих файлів, встановивши в них атрибут «Тільки читання». У іншому разі учень може змінити параметри і вони будуть автоматично збережені при виході з програми [35, с. 123].

3) Алгоритми» – комплекс більше ніж десяти програм, створений у двох варіантах: перший – тренувальний, для самих учнів, другий – контрольний, для перевірки результатів учителем. Серед програм слід виділити такі, що направлені на розвиток логічного мислення («Перевізник», «Водолій», «Коник-стрибунець»), усного рахунку («Всезнайка») тощо. Для вивчення геометричного матеріалу можна запропонувати програми «Робот», «Кресляр», «Черепашка», «Будівля». Ці програми розраховані на закріплення

знань про геометричні фігури та чудово розвивають просторові уявлення дітей.

4) «Вежа знань» – розвивальна програма, розроблена російською компанією «New Media Generation», запропонована у формі розвивальної гри, під час якої учні демонструють свої знання і вправляються у вправах з різних предметів. Така гра розвиває мислення учнів, вміння самотужки знаходити відповіді на питання, самостійно розв’язувати проблемні ситуації [16, с. 55].

5) «Країна Фантазія» – комплект програм, розроблених спеціально для початкової школи. Автори С. Тур, А. Ковальов, Т. Бокучава. У комплекті представлені програми тренувального характеру з математики. Завдання розраховані на розвиток творчого, просторового, логічного мислення і запропоновані з урахуванням вікових особливостей учнів (підібрані окремо для кожного року навчання школяра в молодших класах). Програми насичені цікавими ілюстраціями, музичним супроводом, що забезпечують мотиваційну складову та водночас налаштовують дитину на робочий лад, розвивають її пізнавальну активність [16, с. 56].

Для уроків математики (зокрема подання геометричного матеріалу) можна використати наступні програми: «Третій зайвий» – відшук зайвих геометричних фігур; «Танграм» – складання геометричних фігур; «Фантазія» – складання геометричних фігур різноманітних кольорів; «Конструктор» – малювання за допомогою геометричних фігур тощо.

Комп’ютер і комп’ютерну програму тією чи іншою мірою можна використовувати на будь-якому етапі уроку, відмічає О. Василенко, залежно від дидактичної мети. На етапі повторення та перевірки знань учнів з інтелектуальними порушеннями комп’ютерну програму можна застосовувати у вигляді нескладних тестових завдань. Особливості психічної діяльності даної категорії дітей у цьому випадку треба враховувати таким чином: питання не повинні бути двозначними; кількість варіантів відповідей має бути мінімальною, а самі відповіді – чітко сформульовані. На етапі пояснення нового матеріалу можливість комп’ютера моделювати різні

складні явища може стати незамінною. Використовуючи відповідну програму, вчитель може не лише розповісти, а й продемонструвати учням те чи інше явище або властивість об'єкта, які за реальних умов відтворити складно. На етапі узагальнення та закріплення знань комп'ютерна програма може виявити прогалини у засвоєнні матеріалу та визначити шляхи їх усунення.

Поєднанням на уроці різних методів і прийомів, в тому числі і з комп'ютерною технікою та спеціальними прикладними програмами, учитель може досягти значного поліпшення знань учнів з тієї чи іншої теми. Проте слід враховувати, що учні з інтелектуальними порушеннями мають особливості не лише психічного, а й фізичного розвитку. Тому доцільно використовувати комп'ютер лише на одному етапі уроку. Завдання для роботи на комп'ютері має бути роз'яснене чітко перед початком роботи з програмою. За потреби вчитель пояснює та показує кожній дитині, які пристрої комп'ютера задіяні. Слід використовувати програми, що не потребують спеціальних знань комп'ютера ні від учителя, ні від дітей, прості у користуванні. Робота з комп'ютером не повинна викликати труднощів і негативних емоцій. Принципи доступності і корекційної спрямованості мають максимально реалізовуватися [9, с. 14].

У спеціальних закладах загальної середньої освіти для учнів з інтелектуальними порушеннями, в умовах комп'ютерного навчання, пріоритетними визначаються такі завдання:

- розв'язання яких без комп'ютера ускладнюється або практично неможливе в умовах традиційного навчання;
- можливість досягнення вищої мотивації під час роботи з комп'ютером, ніж в традиційних умовах;
- досягнення навчального ефекту в коротші, порівняно із традиційним навчанням, терміни;
- індивідуалізація процесу виконання завдання за рахунок використання комп'ютерних технологій.

У спеціальному освітньому просторі правомірне використання неспеціалізованих програмних засобів загального призначення за умови розробки дефектологами спеціального методичного підходу, що враховує загальні закономірності та специфічні особливості дитини.

Варто зауважити, що для більшості дітей, які мають особливі освітні потреби, інтелектуальні порушення зокрема, повинен існувати чіткий режим роботи за комп'ютером. Тривалість роботи для дітей дошкільного віку не повинна перевищувати 10 хв., для дітей 7-12 років – не більше 20 хв., для старшокласників – не більше 30 хв. Дітям, які належать до групи ризику за станом зору, час, проведений за комп'ютером, визначається з одним учнем має бути не більшою ніж двічі на тиждень. Педагог, який використовує у навчальному процесі комп'ютерні засоби навчання має піклуватися про зниження несприятливих впливів на організм дитини.

Використання сучасних комп'ютерів та дотримання зазначених вище рекомендацій зводить до мінімуму їх негативний вплив на людину [9, с. 15].

Таким чином, раціональне використання інформаційно-комунікаційних технологій залежить від професійної компетенції педагога, його вміння запровадити ці технології в систему навчання кожного учня з інтелектуальними порушеннями. Крім цього, актуальною залишається проблема недостатньої кількості спеціалізованих комп'ютерних програм для розв'язання навчальних і корекційних завдань, а також спеціально розроблених методичних підходів. Ефективність навчання за допомогою комп'ютера значною мірою залежить від якості навчальних програм. При низькій якості цих програм комп'ютер, природно, не виправдовує сподівань щодо підвищення ефективності навчання, які на нього покладаються.

Висновки до розділу 3

У ході формувального етапу дослідження, ми, за допомогою спеціально розробленого інноваційного простору пов'язаного з використанням

комп'ютера в якості засобу інформаційно-комунікаційних технологій, направляли навчальний, процес на підвищення рівня розвитку комунікації дітей молодшого шкільного віку зазначеної категорії.

У ході контрольного дослідження ми визначили ступінь розвитку комунікації в учнів контрольної та експериментальної груп, правильність і повноту відповідей дітей, способи виконання завдання, самостійність, зацікавленість у виконанні завдань, прийняття допомоги.

На початковому етапі 13 % школярів 4-х класів становили 1-у групу, 21,5 % дітей 2-у групу, 52 % – 3-ю і 4 % – 4 групу.

На заключному етапі експериментального дослідження більше половини школярів (52%) експериментальних груп навчання склали 1-у групу, 34 % дітей увійшли в 2-у групу. Лише 19 % дітей, що брали участь в експерименті, склали 3-ю групу. У дітей даної групи пізнавальна активність не була сформована, 2 % дітей, що увійшли у 4-у групу, на заключному етапі навчання у експериментальних групах.

Тим часом, тільки 19 % школярів контрольних груп увійшли в 1-у групу, 22 % контрольних груп склали 2-у групу, майже половина 48 % 3-ю групу і 5 % – 4-ту групу

Порівняльний аналіз показав, що у дітей, які не брали участь у формульованому експерименті, рівень розвитку комунікації нижче, ніж у учнів, що пройшли цей експеримент. Статистична обробка експериментальних даних та узагальнення результатів дозволили зробити висновок про те, що впровадження розробленої комп'ютерної технології, що є складовою інформаційно-комунікаційних технологій, сприяє більш успішному формуванню і розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями молодших класів.

ВИСНОВКИ

1. Аналіз літературних джерел показав, що в сучасній психолого-педагогічній літературі формування і розвиток комунікаційної діяльності розглядається як складова частина цілісного розвитку дитини з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку. Основи мовленнєвої активності, можливо, формувати у дітей вже з початкових класів в процесі предметно-практичної, ігрової, трудової та елементарної навчальної діяльності.

2. У ході дослідження визначено, що жоден вид діяльності, характерний для молодшого шкільного віку, в учнів з інтелектуальними порушеннями не розвивається повноцінно без спеціального навчання. Корекційні можливості застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера (планшета), полягають, передусім, у формуванні психологічних механізмів діяльності: індивідуалізації навчального процесу за змістом матеріалу, обсягами, способам та темпами його засвоєння; активізації пізнавальної діяльності учнів з інтелектуальними порушеннями при засвоєнні навчальної інформації за рахунок індивідуальної роботи з ними в інтерактивному режимі; надання можливості самостійної продуктивної діяльності; позитивна мотивація навчання за рахунок комфортних психологічних умов роботи дітей, регулярності контролю знань, об'єктивності оцінки; гуманізація навчального процесу в плані відповідності різних його сторін психофізіологічних особливостей людини; зміна характеру праці вчителя, зокрема, скорочення рутинної і посилення творчої складової його діяльності.

3. Результати дослідження свідчать про те, що не сформованість комунікаційної діяльності в молодшому шкільному віці впливає на організацію життя і діяльності в цілому: рухову сферу, мислення, предметну та продуктивні види діяльності, побутові та трудові навички, навички самообслуговування тощо.

Аналіз існуючих програмних продуктів і методичних посібників показав, що спеціальний освітній простір має дуже незначні дослідження в галузі застосування інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера, для формування комунікації дітей з інтелектуальними порушеннями молодшого шкільного віку.

4. Результати констатувального дослідження дозволяють зробити висновок про низький рівень розвитку комунікації школярів з інтелектуальними порушеннями. Їх мовленнєва діяльність виявилася неміцною, фрагментарною, недиференційованою, поверхневою. Діти брали завдання, але не розуміли його відволікалися на несуттєві ознаки предметів. Їх відрізняла мала частка самостійності і низький темп роботи. Часто, щоб зрозуміти суть завдання, дітям потрібно було кількаразове повторення інструкції експериментатора, навідні запитання. Тим не менш, допомога експериментатора не допомагає їм правильно виконати запропоноване завдання. Діти відчували труднощі у зворотній числовій послідовності і порядковому-рахунку, не завжди могли самостійно вирішити завдання. Всі діти відчували труднощі в ідентифікації подібних за графічному зображенню форм: слова / словоформи / словосполучення / речення / висловлення. Спостерігалися труднощі при побудові зв'язного усного висловлювання тощо.

5. За рівнем формування комунікації ми виділили 4 групи школярів з інтелектуальними порушеннями. Це дозволило нам у ході експериментального навчання здійснювати індивідуальний і диференційований підхід.

Труднощі розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями визначили необхідність вдосконалення методики формування мовленнєвої активності за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютерних засобів.

Поряд з традиційними посібниками (ілюстраціями, предметами, іграшками тощо) ми використовували комп'ютерні завдання, засновані на

графічно-ілюстративних можливостях комп'ютера: створення малюнкових зображень, включення фотографій, анімованих картинок, зображень зі звуковим супроводом, рухомих картинок, призових зображень.

У ході дослідження ми визначили ступінь розвитку комунікації дітьми з інтелектуальними порушеннями контрольної та експериментальної груп, правильність і повноту відповідей дітей, способи виконання завдання, самостійність, зацікавленість у виконанні завдань, прийняття допомоги. На початковому етапі дослідження експериментальної групи 13 % школярів 4-х класів становили 1-у групу, 21 % дітей 2-гу групу, 52 % – 3-ю і 4 % – 4 групу. На заключному етапі експериментального дослідження більше половини школярів (52 %) експериментальних груп навчання склали 1-у групу, 34 % дітей увійшли в 2-у групу. Лише 19 % дітей, що брали участь в експерименті, склали 3-ю групу, 2 % становили діти, що увійшли у 4-у групу, на заключному етапі навчання у експериментальних групах. До того ж на початку експерименту контрольної групи 10 % увійшли до 1-ї групи, 19 % увійшло до 2-ї групи, 57 % до 3-ї групи, 5 % до четвертої групи.

Наприкінці експерименту в контрольній групі суттєвих змін не трапилось: 19 % школярів увійшли в 1-у групу, 22 % контрольних груп склали 2-у групу, майже половина 48 % 3-ю групу і 5 % – 4-ту групу. Ефективність розробленої моделі навчання підтверджується тим, що рівень сформованості комунікації в учнів з інтелектуальними порушеннями експериментальних груп став значно вище, ніж школярів з інтелектуальними порушеннями контрольних груп. Половина випробовуваних контрольної групи увійшли до 3-ї групи, тоді як більша частина дітей експериментальної групи – у 1-у і 2-у групи.

Аналіз результатів навчання на заключному етапі показав істотне підвищення рівня розвитку комунікації в експериментальних групах, працювали з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютера (планшета), у той час як в контрольних групах перехід дітей на більш високий рівень незначний.

Ефективність проведеної роботи під час експерименту дозволило суттєво посилити мотивацію школярів і зробити виконання завдань доступними для дітей зазначеної категорії. Однією з головних умов, що сприяють розвитку учня з інтелектуальними порушеннями в ході роботи на комп'ютері, з'явилася її новизна, стимулююча інтерес, що породжує активну діяльність дитини. Це вело до мобілізації психофізіологічних функцій, і на цьому фоні краще відбувалося засвоєння нових і закріплення раніше отриманих знань, формування навичок. При реалізації інформаційно-комунікаційних технологій ми виключили будь-яке примушення і придушення бажань дитини, забезпечили позитивне враження від взаємодії з інформаційно-комунікаційними технологіями, зокрема комп'ютером (планшетом).

Висновки нашого дослідження не претендують на вичерпну повноту розробки проблеми. Навпаки, це тільки одна зі спроб осмислити можливості розвитку комунікації учнів з інтелектуальними порушеннями з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, зокрема комп'ютерних засобів навчання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреева К. А. Коммуникативные способности дошкольников с умственной отсталостью. *Молодой ученый*. 2014. №2. С. 715–718.
2. Андреева Г. М. Социальная психология : учебник для высших учебных заведений. Москва : Аспект Пресс, 2008. 376 с.
3. Ануфриев А. Ф., Костромина С. Н. Как преодолеть трудности в обучении детей. М. : Ось-89, 1997. 221 с.
4. Беляков Е. В. Понятие информационно–коммуникационных технологий – (ИКТ) и их роль в образовательном процессе URL: http://belyk5.narod.ru/IKT_new.htm
5. Бодалев А. А. Личность в общении. Москва : Международная педагогическая академия, 1995. С. 23–45.
6. Боисович Л. И. Проблемы формирования личности. Москва-Воронеж, 1995. С. 176–179.
7. Бондар В. І. Стан спеціальної освіти та динаміка її змін. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : науково-методичний збірник. К. : Контекст, 2000. 336 с.
8. Брыксина О. Ф. Конструирование урока с использованием средств информационных технологий и образовательных электронных ресурсов. *Информатика и образование*. 2004. № 5. С. 54–58.
9. Василенко О. М. Використання комп'ютерних технологій у навчанні дітей з особливими потребами загальноосвітніх шкіл. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2009. № 1. С. 13–15.
10. Винарская Е. Н. Раннее речевое развитие ребенка и проблемы дефектологии: Периодика раннего развития: Эмоциональные предпосылки освоения яз.: Кн. для логопеда. Москва : Просвещение, 1997. 160 с.
11. Власова Т. А. Дети с задержкой психического развития / Под ред. Т. А. Власовой, В. И. Лубовского, Н. А. Цыпиной. Москва, 1984. 121 с.

12. Волкова Н. П. Педагогіка : навчальний посібник. К. : «Академвидав», 2000. 510 с.
13. Воспитание и обучение детей и подростков с тяжелыми и множественными нарушениями развития / под ред. И. М. Бгажниковой. Москва : ВЛАДОС, 2007. 239 с.
14. Гаврись С., Григоренко Є. Інформаційні технології у навчальній діяльності учнів допоміжної школи / С. Гаврись, Є. Григоренко. *Дефектолог.* 2009. № 11. С. 18–20.
15. Дегтяренко Т. М. Поширення ідей упровадження інформаційно-комунікативних технологій у систему спеціальної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання.* 2015. Т. 46. Вип. 2. С. 11–21.
16. Дрібниця В. О. Використання комп'ютера на уроках математики. *Математика.* 2005. № 14. С. 54–55.
17. Єжова Т. Є. Наукові підходи до навчання комп'ютерної грамоти розумово відсталих дітей. *Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами.* 2010. № 7. С. 218–225.
18. Жаренкова Г. И. Специфика учебной деятельности / под ред. Т. А. Власовой, В. И. Лубовского, Н. А. Цыпиной. Москва : Педагогика, 1984. С. 17–20.
19. Задорожній М. І. Інформаційні технології навчання в загальноосвітній школі. *Комп'ютерне моделювання та інформаційні технології в освітній діяльності: Збірник наукових праць.* Кривий Ріг : Видавничий відділ КДПУ, 1999. С.158–168.
20. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2015-2023 роки».
21. Засенко В. В., Колупаєва А. А., Мороз Б. С., Овсяник В. П. Використання інформаційно-комунікаційних технологій в умовах спеціального та інклюзивного навчання дітей зі слухомовленнєвими порушеннями. Київ, 2011. 12 с.

22. Зубкова Т. И. Формирование познавательной активности слабоуспевающих учащихся начальных классов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук. Екатеринбург, 1993. С. 22.

23. Исаев Д. Н., Колосова Т. А. Практикум по психологии умственно отсталых детей и подростков : учебное пособие для студентов медицинских и педагогических вузов. СПб. : КАРО, 2012. 176 с.

24. Кадемія М. Ю. Інформаційно-комунікаційні технології в навчальному процесі : навчальний посібник / За ред. М. Ю Кадемія, І. Ю Шахіна. Вінниця, ТОВ «Планер». 2011. 220 с.

25. Катаева А. А., Стребелева Е. А. Дошкольная олигофренопедагогика: учеб. для студ. высш. учеб. зав. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. 208 с.

26. Качуровська О. Корекція мовленнєвого розвитку молодших школярів із тяжкими вадами мовлення засобами комп'ютерних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. : 13.00.03 Корекційна педагогіка. К., 2006. 17 с.

27. Качуровська О. Новітні засоби корекції та розвитку мовлення учнів із ТВМ. *Дефектологія*. 2006. № 2. С. 46–49.

28. Кехтер Т. А. Необходимость применения в практике работы учителя начальных классов информационно-коммуникативных технологий. М. : Педагогика-Пресс, 1996. 145 с.

29. Косенко Ю. М., Боряк О. В., Король О. М. Застосування компютерних дидактичних ігор у навчанні історії школярів з порушеннями інтелектуального розвитку в умовах інклюзивного класу. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 77. № 3. С. 76–89.

30. Кравець Н. Використання комп'ютерних технологій у процесі роботи розумово відсталих школярів із творами художньої літератури. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. № 1. С. 28–37.

31. Кукушкина О. И. Компьютер в специальном обучении: новое средство – новые идеи. М. : ИКПРАО, Утрехт, 1995. 145 с.

32. Кулагина И. Ю. О возможности формирования учебной мотивации у детей с ЗПР. *Дефектология*. 1982. № 6. С. 6–10.
33. Легкий О. Корекційні можливості застосування комп'ютера у спеціальній школі. *Дефектологія*. 2002. № 1. С. 36–39.
34. Легкий О. М. Організаційно-педагогічні умови використання комп'ютера у спеціальній школі: автореф. дис. ... канд. пед. наук: спец. : 13.00.03 / К., 2001. 16 с.
35. Леонтьев А. Н., Гальперин П. Я. Теория усвоения знаний и программированное обучение. М., 1969. 172 с.
36. Лозова В. І. Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів. Харк. держ. пед. ун-т. імені Г. С. Сковороди. Харків : ОВС, 2000. С. 10–47.
37. Маллер А. Р., Цикото Г. В. Воспитание и обучение детей с тяжелой интеллектуальной недостаточностью. Москва : Академия, 2003. 208 с.
38. Марченко І. С. Формування творчого зв'язного мовлення у дошкільників із затримкою психічного розвитку : навч.-методич. посіб. К. : КНТ, 2000. С. 11–14.
39. Маценко В. Ф. Психологія пізнавальних процесів: навч. посіб. К. : Главник, 2008. С. 55–56.
40. Менчинская Н. А., Цымбалюк А. Н. Познавательная активность и обучаемость. *Дети с задержкой психического развития* / под ред. Т. А. Власовой, В. И. Лубовского, Н. А. Цыпиной. Москва : Педагогика, 1984. С. 107–115.
41. Миронова С. Використання комп'ютера у корекційному навчанні дітей з вадами інтелекту. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 41–44.
42. Миронова С. П. Методика корекційної роботи у процесі навчання дітей з вадами інтелекту. *Імідж сучасного педагога*. 2004. № 8–9. С. 41–47.
43. Миронова С. П. Олігофренопедагогіка. Компактний навчальний курс : навчальний посібник. Кам'янець-Подільський : К-ПНУ ім. І. Огієнка, 2008. 204 с.

44. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. 2003. 615 с.
45. Мороз Б., Коваль Л. Упровадження нових інформаційних технологій в умовах інклюзивної системи навчання. *Дефектологія*. 2010. № 2. С. 28–30.
46. Назаренко Т. Г. Використання комп'ютерних технологій на уроках географії. *Географія*. 2008. № 23. С. 47–49.
47. Новикова А. А. Медиаобразование в США: проблемы и тенденции. *Педагогика*. 2000. № 3. С. 24–26.
48. Овчарук О. В. Рівний доступ до ІКТ в освіті – стратегічний напрям освітньої політики: проблеми та перспективи. *Інформаційні технології та засоби навчання*. Електронне наукове фахове видання. 2009. Випуск 2 (10). С. 47–51.
49. Основы межкультурной коммуникации / под ред. А. П. Садохина. Москва : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. 352 с.
50. Основы специальной психологии: учеб. пособие для студентов. сред. пед. учеб. заведений / Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева [и др.]; под ред. Л. В. Кузнецовой. Москва : Издательский центр «Академия», 2003. 480 с.
51. Охредько О. Б. Комп'ютери на уроках математики. *Математика в школах України*. 2001. № 4. С. 23–26.
52. Полудень Л. Корекційно-розвивальна програма для дітей із затримкою психічного розвитку. *Дефектолог*. 2009. № 11. С. 27–33.
53. Приходченко Т. Діти із затримкою психічного розвитку: які вони? *Дефектолог*. 2008. № 11. С. 24–28.
54. Психологические особенности детей и подростков с проблемами в развитии. Изучение и психокоррекция / под ред. У. В. Ульенковой. СПб. : Питер, 2007. 304 с.
55. Психология лиц с умственной отсталостью: уч. метод. пособие / под ред. Е. А. Калмыкова. Курск: Курск. гос. ун-т, 2007. 121 с.

56. Руденко Н. Н. Использование ИКТ в процессе обучения в начальной школе. URL : <http://nsportal.ru>.

57. Рыжкова Н. Г. Использование компьютерного учебника на занятиях по математике. *Преподавание математики в специальной школе*. 2000. № 3. С. 52–85.

58. Специальная психология: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Лубовский, Т. В. Розанова, Л. И. Солнцева [и др.]; под ред. В. И. Лубовского. 2-е изд., испр. Москва : Издательский центр «Академия», 2005. 464 с.

59. Тарасенко Н. В., Соколова Л. І. Використання сучасних навчальних технологій як засобу корекції недоліків мовлення і творчої активності учнів з особливостями розвитку. *Управління в освіті* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції, 14–16 квітня 2011 року / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2011. С. 301–302.

60. Тихомиров О. К. Психологія комп'ютеризації. К. : Знання, 1988. С. 16–25.

61. Фіщик І. О. Теоретичні аспекти розвитку пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку із затримкою психічного розвитку. *Київський науково-педагогічний вісник*. 2017. № 12. С. 117–124.

62. Фоменко А. К., Пометун О. М. Сучасні комп'ютерні програми з математики та підходи до їх використання на уроках. *Математика в школах України*. 2002. № 3. С. 26–30.

63. Холковська І. Л. Корекційна педагогіка. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 328 с.

64. Чеб С. С. Використання інформаційно-комунікаційних технологій для навчання дітей з особливими потребами. URL : <http://ki.lutsk-ntu.com.ua/node/127/section/26>

65. Чернецкая Л. В. Развитие коммуникативных способностей у дошкольников: практическое руководство для педагогов и психологов дошкольных образовательных учреждений. Ростов н/Д. : Феникс, 2005. 256 с.

66. Шамова Т. Н. Активизация учения школьников. Москва : Педагогика, 1982. 208 с.

67. Шевченко С. Г. Новое в коррекционно-развивающем обучении детей с трудностями в обучении. *Дефектология*. 2001. № 4. С. 21–24.

68. Шипицына Л. М. «Необучаемый» ребенок в семье и обществе. Социализация детей с нарушением интеллекта. 2-е изд., перераб. и дополн. СПб. : Речь, 2005. 477 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Діагностика розвитку комунікації учнів молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями (на уроках української мови)

Серія 1. Дослідження формування сприйняття букв

Завдання 1.1. Назва: «Яка буква?».

Мета: виявити чи знає дитина назви букв їх послідовність, розташовувати картки з букв в ряд за алфавітним порядком.

Обладнання: екран, букви українського алфавіту.

Опис роботи: експериментатор розставляє букви українського алфавіту. Експериментатор пропонує дитині розглянути букви, назвати їх, розмістити в алфавітному порядку.

Завдання 1.2. Назва: «Допоможи ляльці».

Мета: виявити стійкість уявлень про групи букв українського алфавіту.

Обладнання: лялька, букви українського алфавіту.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині поспостерігати за тим, як лялька буде розташовувати букви, відповідно за групами (голосні /приголосні), і якщо лялька помилиться, виправити її. Експериментатор (лялька) плутає групи букв, повторюючи завдання декілька разів.

Завдання 1.3. Назва: «Розташуй у зворотному порядку».

Мета: виявити навички зворотного рахунку.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині розташувати букви назад у зворотньому порядку. Якщо дитина не розуміє сенсу завдання, експериментатор дає зразок: він починає зворотний порядок розташування букв, називаючи дві послідовно розташовані букви у зворотному порядку, а дитина продовжує.

Завдання 1.4. Назва: «Кульки».

Мета: виявити вміння співвідносити букву і звук.

Обладнання: екран, коробки з кульками.

Опис роботи: експериментатор на екрані виводить зображення з кульками, по парно. Експериментатор пропонує дитині подивитися на кульки, називає букви, які зображені на них, та пропонує дитині назвати літеру на зображенні. Якщо відповідь учня правильна, кулька зникає з екрану комп'ютера (планшета).

Завдання 1.5. Назва: «Гриби».

Мета: виявити вміння порівнювати букви за групами та співвідносити їх до одного виду.

Обладнання: аркуш з намальованими ялинками (три ялиночки); букви 4 штуки (гриби).

Опис роботи: Експериментатор пропонує дитині завдання: «Розмістити гриби під ялинки відповідно до груп».

Завдання 1.6. Назва: «Скільки складів?».

Мета: виявити вміння правильно групувати букви, утворюючи склади.

Матеріал: картинки з намальованими ситуаціями.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині вирішити завдання на картинці, співвіднести малюнки, отримуючи певний склад. Варіанти завдань: «Дерево», «Пташки», «Хлопчик», «Морозиво» та ін.

Серія 2. Дослідження уявлень про форму букви.

Завдання 2.1. Назва: «Покажи букву».

Мета: виявити вміння у дитини показувати за словесною інструкції і називати букви.

Обладнання: букви українського алфавіту.

Опис роботи : експериментатор демонструє учню букву на екрані і пропонує назвати її.

Завдання 2.2. Назва: «Вклади букву в отвір».

Мета: виявити вміння у дитини ідентифікувати букви за відповідними зображеннями у вигляді поглиблень на панелі екрану.

Обладнання: букви українського алфавіту.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині на панелі на екрані із зображеними заглибленнями вкласти та назвати відповідну букву. Зразок дається один раз, потім дитина виконує завдання самостійно.

Завдання 2.3. Назва: «Назви».

Мета: виявити вміння у дитини ідентифікувати назви букви за зображенням її форми.

Обладнання: букви українського алфавіту.

Опис роботи: експериментатор показує дитині форму букви (по одній) і просить назвати їх.

Серія 3. Дослідження уявлень про слово / слоформу

Завдання 3.1. Назва: «Збери, чашечки-вкладиші».

Мета: виявити вміння визначати слово / словоформу.

Обладнання: чашечки-вкладиші, слова.

Опис роботи: експериментатор розкладає перед дитиною чашечки-вкладиші і просить розставити їх по порядку – слово / словоформа, говорить, як можна-перевірити, чи правильно виконано завдання. Якщо дитина не може, то експериментатор допомагає.

Завдання 3.2. Назва: «Намалюй слова / словоформи».

Мета: виявити вміння виконувати завдання на зображення (малювання) слів / словоформ по словесній інструкції.

Обладнання: аркуш паперу з намальованими будинками, двох розмірів: високий і низький.

Опис-роботи: експериментатор дає дитині аркуш паперу з намальованими будинками двох розмірів із зображеними словами / словоформами і просить відтворити ланку слів (високий будинок – слово, низький – словоформа).

Завдання 3.3. Назва: «Будова слова».

Мета: вивчити, уявлення дитини про будову слова.

Обладнання: слова, частини слів.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині скласти слова з частин, визначивши будову слова та його частини.

Серія 4. Дослідження формування уявлень про поєднання слів

Завдання 4.1. Назва: «Поєднати слова».

Мета: виявити особливості формування уявлень про поєднання слів.

Опис роботи: експериментатор просить дитину скласти слова у словосполучення (прості), визначивши головне і залежне слово (поставити запитання). На екрані комп'ютера зображені пари слів, із яких необхідно побудувати словосполучення.

Завдання 4.2. Назва: «Де?» (на основі діагностичного мат-лу С. Забрамної).

Мета: виявити сформованість просторових відносин; вміння орієнтуватися на аркуші паперу, в просторі; вміння диференціювати поняття право – ліво, верх – низ, посередині тощо.

Обладнання: таблиця із зображенням п'яти різних предметів. Порядок їх розташування такий: угорі ліворуч, вгорі праворуч, посередині, внизу ліворуч, внизу справа.

Опис роботи: експериментатор кладе перед дитиною таблицю і пропонує слідувати інструкціям: «Вибери слово вгорі.», «Обери слово внизу.», «Що вийшло?» та ін.

Серія 5. Дослідження формування уявлень про складання речень / висловлень

Завдання 5.1. Назва: «Побудуй речення».

Мета: виявити вміння будувати прості речення.

Обладнання: слова, зображені на екрані в хмарках.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині розглянути слова в хмарках та спробувати побудувати просте речення, якщо учень правильно виконує завдання, то йде дощ, сніг, світить сонце та ін.

Завдання 5.2. Назва: «Дай відповідь».

Мета: виявити вміння давати відповідь на запитання повно, розгорнуто.

Обладнання: картинки із зображенням чотирьох частин доби: ранок, день, вечір, ніч. На кожній зображена відповідна даної частини доби діяльність людей.

Опис роботи: експериментатор пропонує дитині назвати, який зараз час доби і пояснити, чому він так вирішив. Потім пропонує розглянути чотири картинки, на яких зображено діяльність людей, відповідна даної частини доби (ніч, день, ранок, вечір), назвати які частини доби намальовані. Розкласти картинки в послідовності, починаючи з тієї, на якій зображено діяльність людей вночі.

Завдання 5.3. Назва: «Розкажи».

Мета: виявити вміння складати усне зв'язне висловлювання за заданою темою.

Опис роботи: експериментатор просить дитину назвати дні тижня і фіксує його відповіді. Пропонуються, наступні питання: «Назви всі дні тижня. Назви вихідні дні тижня. Назви робочі дні тижня. Назви твій улюблений день тижня. Який сьогодні день тижня?»

Заняття з використанням електронного посібника з розвитку зв'язного мовлення

Тема: «Побудова речень за даними словами (підметом, присудком, другорядними членами речення) із використанням ілюстрацій, серії сюжетних малюнків, предметів».

Мета заняття – ознайомити дітей із побудовою речень за даними словами; формувати вміння будувати речення за даними словами (підметом, присудком, другорядними членами речення); навчити учнів будувати речення за даними словами (підметом, присудком, другорядними членами речення) із використанням ілюстрацій, серії сюжетних малюнків, предметів; виховувати бажання логічного мислення, самостійність, активність на уроці; корегувати пам'ять, увагу, мислення.

Обладнання: коробочки з набором картинок (4-5 картинок) і таблички з словами; електронний посібник «Розвиток комунікації», завдання з теми «Розвиток зв'язного мовлення»; 2 матрешки (для проведення зорово-рухової гімнастики).

Тип уроку: повідомлення нових знань.

Хід уроку

I. Загальнокорекційний етап

1.1. Організація уроку.

– Добрий день діти! Рада всіх вас бачити. Подивіться на парту чи всі підготувалися до уроку. Сідаємо рівненько. Розпочинається урок з розвитку зв'язного мовлення.

1.2. Нервово-психологічна підготовка

– Сьогодні на уроці ви повинні гарно попрацювати, щоб бути розумними і отримати у кінці уроку гарні оцінки.

II. Основний етап

2.1. Актуалізація опорних знань.

1) Бесіда:

– Яка тема уроку?

– Із яких частин складається слово / словосполучення / речення?

2.2. Оголошення теми і мети уроку.

– Сьогодні ми будемо вивчати побудову речень, тож тема уроку: «Побудова речень за даними словами».

2.3. Вивчення нового матеріалу.

– Сьогодні герої різних казок хочуть подивитися, чого ви навчилися, чи вмієте ви будувати речення за даними словами.

1) Усна робота з розвитку мовлення (пібрати слова):

– Сьогодні який? день?

- Сьогодні на вулиці сонечко що робить? світить.
- По вулиці їздить дуже багато чого?, бо сьогодні робочий день.
- На роботу поспішають хто?.
- Учні теж зранку поспішають до якої? Школи, адже там багато кого?
- Сьогодні у нас багато яких? уроків.
- Зараз учні 4-А класу на уроці якому?

2) Робота у зошиті

– Подивіться уважно на дошку. Зараз я покажу, як правильно побудувати речення за даними словами (підметом, присудком, другорядними членами речення), а ви спробуйте зробити це у своїх робочих зошитах за зарзком.

3) Гра «Знайди картинку».

– Діти, ось вам коробочки з набором картинок. Дивіться, що у мене є. Це герої казки «Колобок». Підбиріть до назви казки картинки з відповідними героями. А потім до кожної картинки підбиріть потрібну цифру, із яким героєм Колобок зустрівся спочатку.

– Молодці! Правильно виконали завдання.

Зорово-рухова гімнастика

1. «Поглянь, яка гарна матрешка прийшла до тебе в гості (2-3 сек.). Поглянь, яка у мене матрешка (2-3 сек.). А тепер поглянь знову на свою матрешку (2-3 сек.). Повторити 3 рази.

2. «Матрешки у нас веселі, люблять бігати, стрибати. Уважно стеж за ними очима: матрешка стрибнула вгору, вниз, вправо, вліво». Повторити 3 рази.

3. «Наші матрешки люблять кружляти у хороводі. Вони підуть по колу, а ми з тобою будемо очима стежити за ними». Повторити 3 рази.

2.4. Вправи з використанням електронного посібника

– Запрошую вас до комп'ютера (комп'ютер увімкнений, потрібна тема завдання електронного посібника заздалегідь встановлена).

Перший слайд. На екрані монітора зображено слова відповідного кольору для побудови речення. Необхідно розташувати слова одного кольору у певному порядку, щоб вийшло речення.

Другий слайд

Зображені слова і їх словоформи, необхідно підібрати правильне слово чи словоформу, щоб побудувати речення.

Третій слайд

Необхідно підібрати слова прикметники-синоніми та дієслова-синоніми до запропонованого іменника з можливих. Якщо слово підібране правильно, то воно зникає з екрану.

Четвертий слайд

У реченні відстний підмет, необхідно його правильно підібрати, щоб не втратити зміст речення.

П'ятий слайд

У реченні пропущено присудок, необхідно його правильно підібрати з можливих варіантів, щоб не втратити зміст речення.

Зорова гімнастика.

Подивіться, по центру стіни у нас є метелик. У кутах під стелею – кольорові квітки. Давайте поспостерігаємо поглядом політ метелика з квітки на квітку.

Шостий слайд

На ілюстраціях зображено сюжетні малюнки, учень має скласти в одне ціле частини ілюстрації, назвати, що зображено, тоді малюнок зникає.

Сьомий слайд

На екрані зображено героїв казки «Колобок». Необхідно описати героїв казки, визначити черговість їх появи за сюжетом, описати дії кожного.

III. Заключна частина**Восьмий слайд**

(Заохочення). У даному завданні – це зображення усміхненого Колобка і звуковий супровід (дитячий сміх) (оперативне заохочення правильних рішень позитивно позначається на мотивації дитини у подальшій роботі).

3.1. Підведення підсумків. Оцінювання.

- Яку тему сьогодні на уроці ми вивчили? (побудову речення)
- Яке завдання сподобалося найбільше?
- Яке завдання було найважчим?
- Дякуємо за урок.

3.2. Домашнє завдання. Описати Колобка.

Завдання електронного посібника зі сприйняття букв № 1

Тема: «Букви українського алфавіту».

Перший слайд.

Слайд, на якому зображено український алфавіт. Ми підбирали об'ємні і плоскі зображення для кращого сприйняття дітьми. Діти вголос називали букви. Педагог регулював процес появи зображень. Спочатку букви зображувались по порядку за алфавітом, а потім у змішаному порядку.

Другий слайд.

Слайд на якому було зображене кошеня. «Подивіться, це кошеня. Воно не вміє говорити, але знає букви. Яку букву воно показує?» (А). Воно просить свою улюблену їжу – рибку. «Якщо ви правильно називаєте букву, то кошеня отримує рибку». На екрані з'являлося зображення рибки та задоволеного кошеняти.

Третій слайд.

На слайді було зображена велика, червона літера. Під літерою слова. Педагог пропонував дітям виконати завдання, підібрати слова на потрібну букву. Кожна дитина, намагалася керувати вибором за допомогою «миші». Якщо дитина вибирала картинку із зображенням правильно підбраного слова, то з'являлося заохочення – зображення смайла з посмішкою, лунав сміх. Якщо дитина помилявся, то з'являлося зображення сумного смайлика. Педагог повертав попередній слайд, електронного посібника і допомагав дитині виконати завдання правильно.

Завдання електронного посібника з уявлень про форму букви № 2

Тема: «Букви сховалися»

Мета: закріплювати вміння дітей асоціювати букви з предметами.

Перший слайд

Були дані зображення предметів, які відповідають формам тієї чи іншої букви. Зображення великі, плоскі. «Назви букви, які зображені».

Другий слайд

Були представлені фотографії предметів, добре знайомих дитині з повсякденного життя: печиво, колесо машини та ін. «Що це? Назви. На яку букву схожі ці предмети?» (Буква О).

Третій слайд

Були представлені фотографії предметів, добре знайомих дитині з повсякденного життя. Педагог задавав питання: «Що це? Назви. На яку букву розпочинається слово, на яку букву воно схоже за формою?».

Четвертий слайд

Зображувалися букви у друкованій та письмовій формі, необхідно було співвіднести зображення.

П'ятий слайд

На слайді зображена літера, необхідно скласти пазл з її зображенням. Якщо пазл складений правильно, то картинка зникає. Якщо пазл складений не правильно – то робота розпочинається знову.

Завдання електронного посібника з уявлень про слово / словосполучення № 3

Тема: «Слова за висотою»

У першій частині заняття ми проводили гру «Дерева високі та низькі». Діти стояли – на килимі. Педагог вимовляв: «Дерева високі!». Діти з педагогом: піднімали руки і ставали на шкарпетки. «Дерева; низькі!». Діти: присідали, ручки були опущені. Педагог вимовляв інструкції і в швидкому, і в повільному темпі, а діти виконували.

У другій частині заняття діти запрошувалися до комп'ютера.

Перший слайд

На електронному посібнику було зображено дві пірамідки, що відрізнялися висотою. Причому ця ознака була дуже помітною. Пірамідки відрізнялися висотою і кольором. Дитині пропонувалося, вибрати високу пірамідку, діючи за допомогою «миші» (навести курсор «миші» на картинку і зробити клацання). Слово прочитувалося. При правильному виконанні, з'являвся слайд із заохоченням – малюнком усміхненого малюка і звуковим супроводом (оплески).

Другий слайд

На електронному посібнику ми малювали будинки: високий і низький. Ми запитали дитини: «Що це? Яке слово зазначено на високому будинку? Яке слово зазначено на низькому будинку? Чи однакові ці будинки по висоті? Чи оданокі ці слова за вживанням? Який будинок вище? Який будинок нижче?».

Третій слайд

На наступному слайді ми, підбирали предмети, що відрізняються кількома ознаками. Ми малювали в графічному редакторі Paint, будинки: один будинок довгий, низький, синього кольору, а інший будинок – жовтого кольору, високий і короткий (підбір предметів можна міняти). Дитина, повинна була з ряду ознак побудувати ряд – слово / словоформа та ін. «Що це? (Будиночки)», «Якого вони кольору (синього і жовтого)?» та ін.

**Завдання електронного посібника про уявлення
щодо поєднання слів № 4**

Тема: «Велика картина»

Перший слайд

На електронному посібнику зображена яблуня з яблуками (яблука вгорі, на кожному яблуку записано слово).

Другий слайд

Зображення тієї ж яблуні, але яблука лежать на землі (внизу), під яблунею. Спочатку кожна картинка розглядалася окремо. Педагог питав дитини, які яблука зі словами лежать під яблунею.

Третій слайд

Дитині пропонувалося поєднати слова в словосполучення. У цьому завданні ми пропонували дитині самій брати участь у процесі вибору правильної відповіді, діючи за допомогою «миші» (навести курсор «миші» на картинку і зробити клацання). Якщо вибір слів був правильний, то яблука розміщались на дереві знову.

Для простоти виконання, дитина могла наводити курсор в будь-яке місце картинки. Деякі діти могли самі керувати зміною слайдів, для цього їм пропонувалося натискати найбільшу клавішу на клавіатурі - «пробіл». В якості заохочення, як і в попередніх завданнях, ми використовували зображення усміхненого смайла зі звуковим супроводом, яке з'являлося відразу ж після правильного вибору картинки. У разі невдачі, педагог пропонував дитині ще раз виконати завдання.

Четвертий слайд

Ми зобразили Незнайку з м'ячем у руці. Педагог по клацанню миші, «оживляв» Незнайку. Незнайко кидав м'яч вгору, потім – вниз. Зображення м'яча рухалося в заданому напрямку. Дитина відповідала на запитання педагога, підбираючи до названого слова іше слово, у такий спосіб будувалося словосполучення.

**Завдання електронного посібника для формування умінь
складати речення / висловлювання № 5**

Тема: «Час доби», «Пори року»

Перший слайд

Розглянути зображення, характерне для даної пори року. Потім, це зображення виявляли на загальному для даного сезону фоні. Для пори року – зима, це був малюнок снігової Баби. «Що це?» (снігова Баба). Із чого ліплять снігову Бабу? (Зі снігу)». «Коли буває сніг (взимку)». З'являлося зображення зими: все біле, гілки дерев покриті пухнастим снігом. Ми підбирали такий пейзаж, щоб малюнок снігової Баби плавно і гармонійно вписався в загальний фон зимового пейзажу. Педагог задавав питання: «Що зображено на малюнку? (снігова Баба, сніг, дерева в снігу). Яка пора року зображена? (Зима)». Зображення для завдань ми підбирали, виходячи з погодних умов, характерних для типу місцевості, у якій проживали діти.

Другий слайд

У завданнях із визначення стану погоди (холодна, дощова, вітряна, сонячна) ми пропонували дітям варіанти картинок із зображенням погодних умов. Набори картинок відповідали кліматичним умовам регіону, де жили діти, і, таким чином, відображали їх реальний досвід вражень, спостережень і дій. Ми використовували як малюнки, так і фотографії природи в різні пори року. Дітям завжди цікаво, коли використовуються знайомі їм зображення місцевості в різних погодних умовах (територія дитячого садка в сонячний ясний день, в дощ, у вітряну погоду, в морозну погоду). Це допомагало розширити уявлення дітей, викликати їх інтерес до різноманітності і закономірностям змін природи в різні пори року. Для цього ми заздалегідь готували необхідні набори фотографій для подальшого використання на заняттях. У якості призу, діти розглядали слайди за анімованими картинками різних пір року, супроводжувані музикою.

Третій слайд

Особлива увага зверталася на закріплення за допомогою комп'ютерних завдань характерних ознак «перехідних» пір року – осені і весни, так як діти, як правило, не впізнавали їх на сюжетних картинках.

Ми пропонували зображення дерева. На дереві жовте листя. Листя повільно один за одним падали на землю. За допомогою комп'ютера діти спостерігали листопад. «Що це? (Дерево) Якого кольору листя на дереві? (Жовте) Що сталося з листочками дерева? (Впали на землю) Коли листочки жовтіють і падають на землю? (Восени)».

Четвертій слайд

У процесі формування уявлень про час доби, ми використовували готові малюнки або малювали самі в графічному редакторі ті ситуації, які відбувалися безпосередньо з самою дитиною. Уранці дитина прокидається, вмивається, одягається. Протягом дня займається, обідає, гуляє. Увечері – відпочиває, приймає душ, лягати спати. Вночі – спить. Ми порівнювали ці картинки з положенням сонця: вдень сонечко високо над землею, на вулиці світло, та ввечері – низько над землею, темніє; вночі сонечка немає, на вулиці темно. Зміну часу доби діти спостерігали на слайдах електронного посібника, на яких зображувалася характерна діяльність дитини в різний час доби, положення сонця в різний час доби.

П'ятий слайд

У розвитку комунікації учнів ми використовували інформацію про дні тижня, для нас було важливо, щоб дитина відрізняв вихідні та робочі дні тижня. Для цього ми створювали зображення, на яких у вихідні дні люди відпочивали: дивилися телевізор, гуляли в парку, грали в ігри з дітьми, а в робочі дні – трудилися на своїх робочих місцях (перукарня, магазин, школа, транспорт). Також ми використовували картинки із зображенням ситуацій із життя самої дитини. У вихідні дні дитина грає вдома, гуляє з батьками. У робочі дні – дитина в дитячому садку з вихователем та іншими дітьми, займається, гуляє, грає тощо.

**Тематичний план занять з розвитку комунікації учнів з
інтелектуальними порушеннями**

№			
	Тема	Кіл. год.	Мета
1	«Мій друг – комп'ютер»	2	Ознайомити дітей з комп'ютером, правилами поведінки і технікою безпеки. Ознайомити дітей з основною архітектурою комп'ютера: монітор, клавіатура, «миша»
2	«Проведи по доріжці»	2	Оволодіння-способами роботи з «мишею», розвиток дрібної моторики рук
3	«Сприйняття букви»	2	Закріплювати уявлення дітей про сприйняття букви
4	«Український алфавіт»	2	Закріплювати вміння знаходити, називати та визначати букву в українському алфавіті. Знати назву, зображення та звучання букви.
5	«Співвіднесення буква – звук»	2	Називати букву за відповідним зображенням
6	«Форми букв українського алфавіту»	2	Закріплювати уявлення дітей про форми букв, здійснювати вибір форм за конкретною буквою
7	«Слово і словоформа»	1	Закріплювати розуміння співвідношення слова і словоформи
8	«Що перше?»	2	Закріплювати розуміння поняття слово (первинне) і словоформа (похідне), визначати будову слова
9	«Поєднання слів»	2	Закріплювати знання про склад словосполучення, визначати головне і залежне слово
10	«Чий будиночок?»	1	Закріплювати вміння співвідносити слова між собою у складі словосполучення
11	«Місце слова у словосполученні»	1	Вчити дітей визначати місце слова у словосполученні
12	«Складання речень»	2	Вчити дітей будувати речення, закріплювати уявлення про час доби по заняттю людей в різний час доби
13	«Будова речення»	2	Вчити дітей визначати головні та другорядні члени речення, закріплювати уявлення про дні тижня по заняттю людей у робочі та вихідні дні
14	«Будова висловлення»	1	Вчити дітей будувати висловлення на задану тему